

АЗƏРБАЙҶАН

10'98

**АЗƏРБАЙҶАН
ЈАЗЫЧЫЛАР
БИРЛИЈИНИН
АЈЛЫГ
ƏДƏБИ-БƏДИИ
ОРГАНЫ**

**1923-чү илдән
чыгыр.**

**Редаксиянын
унааны:
Бакы—370001.
Истиглалијет күчəsi, 31.
V мөртəба.**

**Телефонлар:
Редаксия —
92-92-82.
Мүһəсибат —
93-24-69.**

Гижмəти 3.500 манат.

**Јыгым сəхинə вəрилмиш:
21.8.1998-чи ил.
Чəпа имзаланмыш:
29.9.1998-чи ил.
Сифариш 4764.
Тираж 1.100
Кагыз форматы
70 X 108 1/16—6,0 кагыз
вəреги.
12 чəп вəреги,
16,8 шəрти чəп вəреги.**

**Баш редактор
Интигам ГАСЫМЗАДƏ**

**Баш редактор мұванни
Вагиф ЈУСИФЛИ**

**Мəс'ул кəтиб
Тоғиғ МАҺМУДОВ**

Редаксия һəј'əти

**Камал АБДУЛЛАЈЕВ
Агамуса АХУНДОВ
Сəдај БУДАГЛЫ
Габил ИМАМВЕРДИЈЕВ
Əкрəm ƏЛИСЛИ
Феридə ƏЛИЈАРБƏЛИ
Əнвэр ƏҺМƏД
Сабир ƏҺМƏДЛИ
һүсəјн ИБРАҺИМОВ
Гылман ИЛКИН
Чабир НОВРУЗ
Илткəт САЛЕҺ
Шамил САЛМАНОВ
Наби ХƏЗРИ
Əлибала НАЧЫЗАДƏ
Исə НУСЕЈНОВ**

**Бакы шəһəri,
«АзəрбајҶан»
нəшријатынын
мөтбəсиндə
чəп олунур.**

14094
М. Ф. Ахундов и др.
АзəрбајҶан Республикасы
Дəвлат КИТАБХАНАСИ

ЕЛЧИН

МӘНИМ ӘРИМ ДӘЛИДИР

(ОН ДОГГУЗ ШӘКИЛДӘН ИБАРӘТ КОМЕДИЈА)

Ағыллы олуб дәрә чәкинчә,
дәли ол, гој сәнин дәрдин чәксинләр.

ИШТИРАК ЕДИРЛӘР:

КИШИ.

АРВАД — онун арвады.

ОГУЛ — онларын оглу; һаләлик коммунистдир, амма буна бахмәяраг, шәхси машын арзусундадыр вә һаһәјәт, өз арзусуна чатыр.

ГЫЗ — онларын гызы; Сузики севир.

ГОНШУ — бәдбәхт һәмишә сәксәкә ичиндәди.

ПАРТИЈА ЛИДЕРИ — гоча дүнјанын ишларини билмәк олмаз, бир дә көрдүн.

ХАНЫМ — онун арвады; һәјәтыны әринини (вә өзүнүн!) сийәси мубаризәсинә һәср едиб.

ДОСТ — инди пантүркист олуб, сифәтдән исә, пролетариатын даһи рәһбәри Владимир Илич Ленине охшәјыр.

ПРОФЕССОР — кечмиш атеист, инди гәтә диндәр, саһә исә... бу артыг башга бир пјесин мөвзусуду.

ЕКСТРАСЕНС ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ — ССРИ-нин дағылачагыны биринчи дәфә о дејиб; Михаил Горбачовун да алынндакы халын хусуси мәна дашыдыгыны биринчи дәфә о дејиб; өзүнүн дедијинә көрә, Болгарыстанлы Ванганын варисидир.

I ФӘНЛӘ.

II ФӘНЛӘ.

III ФӘНЛӘ.

IV ФӘНЛӘ.

ЧАНКҮДӘНЛӘР.

Бир дә ки: СУЗИК — бу јердә дејибләр ки, икидин адыны ешит, үзүнү көрмә! Анчаг режиссор ләзым билсә, һөрмәтли тәмәшачылары интизардә гојмамаг үчүн, һеч олмаса онун шәклини сәһнәдә көстәрә биләр.

Мәһан — БАКЫ ШӘҺӘРИ.

Заман — 1997-чи илин пәјызынын әввәлләри.

БИРИНЧИ ШӘКИЛ

Кишини еви. Сәһәр тәздән. Киши, Арвад, Огул, Гыз, Дост, Гоншун.

Сәһнә бошдур. Киши сәһнәјә дахил олур вә еһтијатла о тәрәф. Бу тәрәфә баха-бәхә бармагларыннын учундә мәнзилдән чыхмаг истәјир. Бу вахт јухудан һөвүлнәк вә кәл дурмуш Арвад әввәлчә сәһнәјә бојланыр, сонра да халатыны төләм-таләсик әјиннә кејә-кејә сәһнәјә дахил олур.

АРВАД (бәрдән). Һара белә?

Киши јериндә донуб дәјаныр.

Кедирсән, һеч сағоллашмырсан да?!

КИШИ (јаваш-јаваш һәјәт јолдашына тәрәф чеврилир). Көрдүм јәт-мысыз дө...

АРВАД. Јоҳ, өзизим... (Кинајә илә). Сабанын хејир... (Дивардан асылмыш сааты көстөрир). Ишә кетмәјинә һәлә дүз отуз беш дөгигә галыбі.

Пауза.

Өзүн тез дурмусан ки, биз јәтмышкән сивишиб арадан чыхасан... (Ағламсыыр). Елә билирсән, мән билмирәм!.. Билирәм... Билирәм ки, сәнин гајғыларын чоҳду. Сәһәрдән ахшамачан ајаг үстәсән. Анчаг неј-ләјәк? Мән дә өзүмчүн истәмирәм ки, сизинчүн истәјирәм дә!.. Бу чүр евдә јашамаг олар?

Киши дәрнндән аһ чәкир.

(һирсләнир). Аһ чәкмә! Дүз демирәм? (Кет-кедә гызышыр). Диварлар сөкүлүр! һамам пис күндә! Мәтбәхдә Аллаһын бир дешији јохду һава дәјишсин, адам хәрәк биширәндә аз галыр боғулсун! Мәтбәхдә бир дешик јохду ки, нәфәс алаг, амма евин һәр күнчүндә бир сичан дешији вар! Валлаһ, о сичанлар бу евдә биздән јахшы јашајырлар! Дүнән тавандан бу бојда (Әли илә көстөрир.) бир суваг гопуб аз галды ушағын башына дүшсүн...

КИШИ. һансы ушағын?

АРВАД. Нечә јәни һансы ушағын? Даһа өз ушагларыны да танымырсан?

Пауза.

Ираг олсун!

Пауза.

(Тәзәдән башлајыр). Дүз једди илди дејирсән ки, (Јамсылајыр.) «тәмир едәчәјик, тәмир едәчәјик»... һаны бәс? Нә вахт? Биз өлүб кедәндән сонра?

КИШИ (әлини јаваш-јаваш синәсинә вур-вурә өзү өзүнү сакитләшдирир). Сакит ол... Әсәбиләшмә... Бир аз чәрәннијиб гуртарачаг... Сакит ол...

АРВАД. Јенә нә дејирсән, ешитмирәм?

Пауза.

КИШИ (додагалты өзү өзүнү сакитләшдирир). Сакит ол... Әсәбиләшмә... (Пәнчәрәјә тәрәф бахыр). Көр нә көзәл күндү... Маһны оху... Маһны... (Јавашдан охујур).

Дүнја көзәлдир...
Һәјәт көзәлдир...

(Арвадә тәрәф бахыр).

Бир ифритә вар...
О да кы, сәнсән...

АРВАД. Нә дејирсән е, елә? (Тамашачыларә). Ахыр вахтлар буна сөз дејирәм, додагалты нәсә гымылдајыр, һеч нә баша дүшмүрәм... (Јенә Кишијә). Евин кишисән дә! Бәс кимә дејәк дәрдимизи? һә? Кимә? Бах! (Әли илә таваны көстөрир). Бу да бизим ишығымыз! Бир дәнә лампа салланыб орда, елә бил әскәр газармасыды! Ираг олсун! Үч илди сөз верирсән, амма бир дәнә фәрли лүстүр алыб кәтириб вурмурсан ора!

КИШИ (өзү өзүнү сакитләшдирир). Сакит ол... Ә'лады һәр шеј...

Дүнја көзәлди...
Һәјәт көзәлди...

АРВАД. Нә?

КИШИ (еләчә өзү үчүн охујур).

Бир ифритә вар...
О да кы, сәнсән...

АРВАД. Ешитмирәм е, нә дејирсән!..

Пауза.

Нәди? Дүз демирәм? Чәмаатын евини топ вурсан, дағылмаз! Оде, Сузик дејирмиш ки...

Јекәпәр бир чаван олан Оғул әјиндә мајка-трусик, көзләрини овхалаја-овхалаја сәһнәјә дахил олур.

(Оғула тәрәф баха-баха). Ушағы да јухудан дургуздун.

КИШИ (Оғула баха-баха). Бу ушағы?

АРВАД. Бәс һансы ушағы?

Пауза.

ОГУЛ. Балача Валодјаны бу күн јухуда көрмүшәм!

АРВАД. Хејир олсун!.. Нә дејирди?

ОГУЛ (долухсунур). Дејирди ки... Дејирди ки, Горбачов бејнәлхалг империализмин шпјонуду!

АРВАД (бармагларынын учуна галхыб әли илә Оғулун сачларыны сыгаллајыр). Јахшы... Сән дәј өзүнү үзмә...

КИШИ (өзүнү сакитләшдирир). Сакит ол... Әсәбиләшмә... (Бөркдән). Јахшы! Мән кетдим!

АРВАД. Нә олајды, ишдән гајыданда мәни бәхтәвәр едәјдин... Бир бөјүк каропка кәтирәјдин, верәјдин мәнә, «Ала. — дејәјдин. — өзизим! Тәзә лүстүрүмүздү!». Еһ... (Долухсунур). Аллаһ о күнү мәнә гисмәт ет-мәјәчәк... Нә исә... һәрәнин өз гисмәти!.. Кәләндә ики дәнә чәрәк аларсан...

КИШИ (өзүнү сахлаја билмәјиб Оғула тәрәф гышгырыр). Чәрәји бу алсын дә!

ОГУЛ. Мән Сијаси Бүрүнун ичласына тәләсирәм!

АРВАД (Кишијә). Јахшы дә... Онсуз да кечә ушаг о чүрә јуху көрүб...

Оғул јенә башыны ашағы салыб долухсунур.

(Тәнә илә Кишијә). Көрүрсән... (Әлиндәки кағызлары бир-бир Кишијә узадыр). Ала. Дүнән кәлиб, ишыг пулуну вер.

Киши мәһкум әдәмләр кими, кағызы көтүрүр.

Бу ев кирајәсиди, вахты кечир.

Киши кағызы көтүрүр.

Бу да телефон пулуду, бу күн вермәсән, кәсәчәкләр.

КИШИ (јенә өзүнү сахлаја билмәјиб Оғула тәрәф гышгырыр). Ишыг пулуну да верә билмәзсән?

ОГУЛ (һиккә илә). Мәним машыным вар? Машыным олсајды, һамысыны еләјәрдим!.. һамынын машыны вар, мәннән башга!

КИШИ. Бәс сән коммунист дејилсән?

ОГУЛ (руһ јүксәклији илә). Әлбәттә коммунистәм!

КИШИ. Бәс машыны нејирсән? Коммунистләр шәхси мүлқијәтин әлејинә дејил? һә?

АРВАД. Коммунистләр һәлә еләдиләр ки, ахырда пис күнә галдылар дә! О бојда ССРИ дағылды!..

ОГУЛ (руһ јүксәклији илә). Бу мүнәггәти мәғлубијәтди! Биз ССРИни бәрпа едәчәјик! Ленин дејиб ки...

ГЫЗ (сәһнә архасындан гышгыра-гышгыра). Папа!.. Папа!.. (Пижамәда сәһнәјә дахил олур). Папа, Сузикин нәнәси хәстәләниб!

КИШИ. Нә?

ГЫЗ. Сузикин нәнәси хәстәләниб! Бах, бу дәрманы алмаг ләзимды! (Әлиндә тутдуғу ресепти Кишијә узадыр).

КИШИ (өзүнү сакитләшдирир-сакитләшдирир ресепти. Гыздан алыр).

Сакит ол... Сакит ол... (Өлиндәки қағызлар бахыр, сонра буфетә јахын. лашыб жешијини ачыр ки, пул көтүрсүн. Пулу сајыр ва Оғулла Ғызы көс- төрәрәк Арвада). Бунлардан һансыса јенә бурдан пул көтүрүб...

Оғул бир төрәфә бахыр, Ғыз о бири төрәфә бахыр, куја ки, бу сөзләри өшитмир, лар.

АРВАД. Нә билирсән ки, бунлар көтүрүб, бөлкә елә мән өзүм кө- түрмүшәм?

КИШИ. Јох, сән көтүрмәмисән!

АРВАД. Нә билирсән?

КИШИ. Чүнки сән көтүрәнә һамысыны көтүрүрсән!

Ғапынын зәнки чалыныр.

АРВАД. Сәһәр-сәһәр хејир ола? (Оғула). Кет Ғапыны ач.

ОҒУЛ. Бу көркәмдә?

ҒЫЗ. Сән оғлансан дә, нә олар?

ОҒУЛ (һиддәтлә). Нечә нә олар? Мән о бојда Сijasи Бүронун үзү- јәм!

АРВАД. Јахшы, кәлин бу төрәфә, гој папа ақсын! (Кедә-кедә). Алла- һын алтында бир Шахта Баба кирәјди ичәри, дејәјди ки, алын, бу да си- зин дүструмуз!

Арвад, Оғул, Ғыз сәһнәдән чыхыр. Киши кедиб Ғапыны ачыр.

ДОСТ (тәләсик сәһнәјә дахил олур). Күн ајдын! Күн ајдын! Нә ији олду ки, сәни евдә булдум!

КИШИ. Јенә мәнимлә түркчә ғырылдадырсан?

ДОСТ. Эвәт!.. Эвәт!.. Биз түрк сојлу инсанларыз! (Сидгүрәкдән тәәччүб едир). Башга чүр насыл олур?

Пауза.

КИШИ. Валлаһ, дәј сөзүм јохду!.. (Бирдән әсәбиләшир). Ә, сән де- јилдин чәми једди сәккиз ил бундан габаг, совет вахты, чамааты пантүр- кизмдә иттиһам еләјән?! Ә, сән дејилдин о институтда партком олан, һәр дөфә дә, партија ичләсларында дуруб әмәкдашлары ифша еләјән ки, түрк тәсири алтындадылар?!

Пауза.

Ә, сән дејилдин «Коммунист» гәзетинә мәктүб јазан ки, бәстәкар Емин Сабитоғлу түрк тәсири алтына дүшүб, совет паспортундаки Маһ- мудов фамили әвәзинә, түркләр кими, «оғлу» јаздырыр?! һә!

Пауза.

ДОСТ (әсәби). Насыл олур бу?! Насыл олур?! Биз сәнинлә бир сока- кын чочуглары олмушүз, деликанлы вахтларымызда сәнинлә јүз вагон рақы ичмишиз, шимди кәндимә һүчүм едирсән! (Даһа артыг бир һәјә- чәнлә). Јүз вагон рақы!..

Пауза.

КИШИ (ондан да бәрк ғышырыр). Совет вахты рақы варыјды?!

ДОСТ (ғышыгыр). Рақы олмасын, водка олсун!

Пауза.

Эвәт! Затән водка да бизим түрклүјүмүзә зијан вура билмәди! Мән јалныз шимди баша дүшүрәм ки, водка да Москванын бизим түркчүлү- јүмүзә ғаршы бир тәхрибаты имиш! Эвәт! Милләтин водкаја алудәчили- јини КГБ тәшкил етмишди! КГБ истәјирди ки, бизи ичирдиб түрк једдә- шымызы поздурсун! Анчаг буну бачармадылар! Чүнки биз Атилла нәс- лијик! Биз Чинкизик, Әмир Тејмуруг! Фатех бизик, Шаһ Исмајыл бизик, Надир бизик, Гачар бизик! Мән шимди сәнәдләр елдә едирәм ки, Бет- һовен дә түрк олуб!

КИШИ. Ким?

ДОСТ. Бетховен!

КИШИ. Бәс ермәниләр дејирләр Бетховен ермәнидир?

ДОСТ (өзүндән чыхыр). Насыл олур бу! Сүбүт едә билмәзләр!

КИШИ. Гәзетдә јазыб сүбүт еләјибләр...

ДОСТ. Мүчкүн олан иш дејил! Насыл сүбүт едибләр?

КИШИ. Јазырлар ки, Јереванда алимләр Бетховенин сапогларыны тапыблар! Буна көрә дә, Ермәнистан Елмләр Академијасы сүбүт едиб ки, Бетховен ермениди!

ДОСТ. Јенә габага дүшдүләр!.. Сән көрәрсән кәндим нәләр сүбүт едәчәк!

ҒЫЗ (сәһнәјә төрәф бојланараг). Јох! Шахта баба дејил!

АРВАД (сәһнә архасындан). Мәндә о бәхт һардајды?

ДОСТ. Биз сынаглардан чыхмышыз! Эвәт, биз сәнинлә һәлә дө- ликанлы вахтларымызда КГБ-нин водка сынағындан чыхдыг! Горудук кәнди түрклүјүмүзү! (Көврәлмиш). Кәл, кәл бир сәни гучаглајым! (Ки- шини гучаглајыр). Бу тарихи гәләбә мунасибәтилә сәни тәбрик едирәм!

КИШИ (ону өзүндән кәнарлашдырмага чалышыр). Чәкил! Тәләсирәм! Јүз дәнә ишим вар!

ДОСТ. Елә мән дә бир ишдән өтрү кәлмишәм!

КИШИ. Сән дә ишдән өтрү кәлмисән? (Өзү өзүнү сакитләшдирмәјә башлајыр). Сакит ол... Әсәбиләшмә...

ДОСТ. Эвәт! Кәнди ичимдә бу мәсәләни чоһ инчәләдим, анчаг сән- дән башга бу ишин өһдәсиндән һеч ким кәлә билмәз! Сән гәләм әһли- сән, буну тәшкил едә биләрсән!

КИШИ (гачмаг истәјир). Јох, ғардаш, мән јорулмушәм! Мән даһа һеч бир иш көрә билмирәм!

ДОСТ. Дајан! Дајан! Мәнимки чоһ асан бир ишди! (Кешинин голун- дан тутуб сәһнәнин өнүнә чәкир). Тәшкил елә, гәзетләрдән бириндә мә- ни гаты түркчү кими, ифша еләсинләр!

Пауза.

КИШИ. Нә?

ДОСТ. Мәгәлә јазыб мәни түркчү кими, ифша еләсинләр!

КИШИ. Нијә?

ДОСТ (јамсылајыр). «Нијә? Нијә?..» Ај дилбилмәз! (Голундан тутуб бир аз да ирәли чәкир, јавашдан). Истәјирәм Истанбулда елми ишә ке- дим!.. Баша дүшдүн?

КИШИ. Јох!

ДОСТ (һирсләнир). Аллаһ! Аллаһ! Сән габаглар белә күтбејин дејил- дин, шимди насыл олдуң белә? (Голундан тутуб бир аз да габага чәкир, аз ғалыр тамаша залына јыхылсынлар). Истәјирәм түрк чәфакеши ими- чијлә кедим!.. Баша дүшдүн, ај дилбилмәз?

Пауза.

Әшши, бир дәнә мәгәләди, өзүн отур беш дәгигәјә јаз, дөшә мәнә түркчү кими, нә гәдәр дөшәјирсән! Алтындан да башга бир ад гој, вер гәзетәл һә?

Пауза.

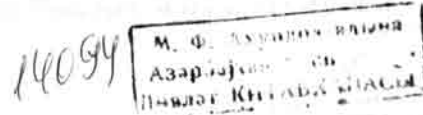
Өзүм отуруб јазардым е, мәндә чыхмыр! Өзүм өзүмү тәнгид едә билмирәм. Јазырам, тәриф чыхыр... Сәнин гәләмин башгады ахыл Јах- шы, јаз вер мәнә, мән өзүм өтүрүм бир гәзетә! Нолду сәнә?

КИШИ (ики әлиле дә башыны тутур). Валлаһ, мән дәли олачам! Биллаһ, дәли олмаг јүз дөфә бундан јахшыды!

ДОСТ. Әшши, бундан асан нә вар? Демирәм ки, мени тәрифлә! Дејирәм ки, ифша елә дә! Шимди адама гара јахмагдан асан нә вар?! Гәзетләр өлүр белә шејләрдән өтрү!

ҒОНШУ (сәһнәјә дахил олур). Салам, ај гоншу! Хејир ола, Ғапыны ачыг гојмусан?

2. «Азәрбајҗан» № 10.

КИШИ (еләчә башыны тутуб гышгыра-гышгыра). Jox!.. Jox!.. Мән да-
һа инфаркт олмайчам! Мән дәли олачам! Дәли! (Гачыб сәһнәдән чы-
хыр).

ГОНШУ. Буна нә олуб, ала?

ДОСТ (онун ардынча гачыр). Ә, сән нечә түрксән? һаны бәс сәнин
түрк вичданын?

ГОНШУ. Бој!..

ГЫЗ (гышгыра-гышгыра сәһнәгә дахил олур). Папа!.. Папа!.. Сузикин
дәрманыны ал һа!..

АРВАД (сәһнә архасындан гышгырыр). Телефону денә! Денә теле-
фон пулу ядыннан чыхмасын!

ГОНШУ. Алә, һара гачдын? Мәним сөзүм вар ахы сәнә, ала!.. (Гача-
гача сәһнәдән чыхыр). Бир дөгигә!.. Бир дөгигә!..

Ишыг сөнүр.

ИКИНЧИ ШӘКИЛ

Багча. Киши, Гоншу.

Киши аҗаг сахлаҗыб нәфәсини дәрир. Гоншу өзүнү күчлә она чатдырыр.

ГОНШУ (тәнк-нәфәс). Ала, сән лап кенгуру кими гачырсан ки! Сәнә
чатмаг олмур. Бир дөгигә!.. (Нәфәсини дәрир). Нечәсән? Гачмагындан
көрүрәм ки, формадасан!

КИШИ (өз-өзүнә). Сакит ол... Әсәбиләшмә...

ГОНШУ. Нә?

КИШИ (өз-өзүнә). Дүнја көзәлди...

һәҗат көзәлди...

ГОНШУ. Ешитмирәм е!..

КИШИ (Гоншу) баха-баха өз-өзүнә давам едир).

Бирчә ганмаз вар...

О да ки, сәнсән!..

ГОНШУ. һә? (Кишинин голуна кирир). Бура бах, билирәм, ишин чо-
ду, амма мән өлүм, гоншу, отказ еләмә, ала бу үч мин доллары (Сәксә-
кә илә ора-бура баха-баха архасында шалварынын гаҗышынын алтында
кызләтдиҗи конверти чыхарыб Кишигә тәрәф узәдыр.) Бир дәнә балача
биләрзик вар дүкәнда, кедәк, беш дөгигәгә, көтүр ону мәнимчүн!..

КИШИ. Јенә Лачынова рушвәт верирсән?

ГОНШУ. Јаваш! Јаваш, а киши! Белә шејләрлә зарафат еләмәк ол-
маз! (Јавашдан). Јох, бу рушвәт дејил!..

КИШИ. Бәс нәди?

ГОНШУ. Башга мәсәләди...

КИШИ. Нәди ахы.

ГОНШУ (јенә еһтијатла о тәрәф-бу тәрәфә бахыр). Чанан мәсәлә-
сиди...

КИШИ. Нә?

ГОНШУ. Чанан!..

Пауза.

Ады билирсән нәди? Дездемона!..

КИШИ. Бәс сәнин о бојда арвадын вар...

ГОНШУ. Нолсун?

КИШИ. Нечә јәни нолсун?

ГОНШУ (мәзәмәтлә). Ај гоншу!.. Ај гоншу!.. (Еләчә еһтијатла о
тәрәф-бу тәрәфә бахыр. Јавашдан). Арвад арвад олур бир ил, ики ил,
үч ил, сонра дөнүр олур бачы!..

Пауза.

КИШИ. Јох! Бу дај лап ағ олду! Сәнин адамушкава да биләрзиҗи мән
алмалыҗам!

ГОНШУ. Бәс нечә? Сән киши адамсан дә, сәнә е'тибарым вар! Ешит-
мәмисән, гоншу гардашдан ирәлиди? Мән өз мә'нәви аләмими сәнә
е'тибар едирәм!

КИШИ. Биләрзик алмаг мә'нәвиди? Маддиди бу, мадди!

ГОНШУ. Әшши!.. Өзүн дә охумуш адамсан, билмирсән ки, мадди
олмајан јердә мә'нәви нә гәләт еләјр?

КИШИ. Јох, билмирәм, һеч нә дә кедиб алмырам! Бир дәфә дедин
ки, машины өз адыма алым, ијирми мин доллара,—ијирми мин е!.. —
дедин рушвәт верирәм Лачынова...

ГОНШУ. Јаваш!..

КИШИ. ...алдым, о машинын һеч үзүнү дә көрмәдим... Бир дәфә он
мин доллар вердин ки, Лачыновун арвадынын ад күнүдү, брилјант
комплект көтүрдүм сәнинчүн!.. Бир дәфә сәккиз мин доллар вердин ки,
Лачыновун...

ГОНШУ (тәләсик онун сөзүнү кәсир). Јаваш, ешидәр!..

КИШИ (јан-јәрәсинә бахыр). Ким ешидәр?

ГОНШУ. Лачынов! Билирсән онун нә бојда гулаглары вар?

КИШИ. Узунгулагды?

ГОНШУ. һә, чох узунгулагды!.. (Өзү дә сөзләринә һејрәт едир). Нә?

Бу нә сөздү о бојда рәксә дејирсән?

КИШИ. Өзүн дедин дә!

ГОНШУ. Јахшы, гоншу, кедәк! Мән мә'нәви аләмсиз јашаја билми-
рәм! Кедәк мәним мә'нәви аләмимлә бешчә дөгигә мәшгул ол, вәсса-
лам!

КИШИ. Јох! Бу дәфә кет өзүн а!

ГОНШУ. Өзүм нечә алым? Сорумазлар ки, ја, хала оғлу, сәсиска
дүзәлдән бабасан, өзүн дә дејирсән ки, бир гәлик газанчым јохду, бәс
һарданды сәндә бу гәдәр пул?

КИШИ. Ким сорумашча?

ГОНШУ. Еһтијат иһидин јарашыгыды! Дүнјанын ишләрини билмәк
олмаз!

КИШИ. Инди базар иғтисадијатыды! Совет һөкүмәти кетди!

ГОНШУ. Бәс бирдән гаҗытды?

КИШИ (өзү өзүнү сакитләшдирир). Сакит ол... Әсәбиләшмә...

ГОНШУ. Нә?

КИШИ (һирсли). Јох! Мән алмајачагам! (Сүр'әтлә сәһнәдән чыхыр).

ГОНШУ. Бу бәдбәхт дејәсән о сөз! (Баш бармагыны апарыб кичка-
һында фырладыр). Башлаҗыб өз-өзүнә данышмаға... (Конверти јенә дә
архасында гаҗышынын алтына кечирә-кечирә Кишинин ардынча). Гоншу!..
Гоншу!.. (Сәһнәдән чыхыр).

Ишыг сөнүр.

ҮЧҮНЧҮ ШӘКИЛ

Кишинин еви. Ахшам. Киши, Арвад, Оғул, Гыз, Профессор,
Лидер, Ханым.

Киши отуруб гәзәтләрә бахыр. Оғул Марксын «Капитал»ыны охујур.
ОҒУЛ. «Капитал» бәшәр дүһасынын ән бөјүк өсәридири!

КИШИ (өзү өзүнү сакитләшдирир). Сакит ол... Әсәбиләшмә... Көзәл
бир ахшамды... Сән дә истираһәт едирсән...

Пауза.

ОҒУЛ. Мән һәр дәфә «Капитал»ы охујанда јени кәшфләр едирәм!
КИШИ (өзүнү сахлаја билмир). Нечә јә'ни, һәр дәфә охујанда? (Даһә
да гызашыр). Алты ајдыл Јенә доғузунчу сәһифәдә дејилсән?

ОҒУЛ (пәртлијини кызләтмәк истәјир). Хејир! Хејир! Бу Марксыды!

Онун көрөк һәр чүмлөсини дәрк едәсән!

АРВАД (сәһнәҗә дахил оларак әлиндәки кағызы Кишиҗә узадыр). Аллаһ, Киши. Бу нәди?

АРВАД. Бирдән јенә сәһәр елә чыхыб кедәрсән ки, хәбәримиз ол-маз. Спиксәкдү, сабаһ көрәчәјин ишләрин сиҗаһысы!

КИШИ (сиҗаһыны көтүрәрәк өзү өзүнү сакитләшдирир). Сакит ол..

Нә вар ки!.. һәр шәј ә'лады!.. Сакит...

АРВАД. Нә дејирсән елә?

КИШИ (еләчә өз-өзүнә).

Дүнҗә көзәлди...

Һәјәт көзәлди...

АРВАД. Нә олуб е сәнә ахыр вахтлар? Елә бил... ирағ олсун... өз-өзүнә данышырсан... һә?

КИШИ (еләчә өз-өзүнә). Сакит ол... сакит...

АРВАД. Еһ!.. Бир көзәл лүстүрүмүз асыләјды тавандан, биз дә бу ахшам отурајдыг онун ишығында!.. (Оғула тәрәф). Горхурам белә ишыг-да охумагдан ушағын көзләри хараб ола...

ОҒУЛ. Конечно!

Гапынын зәнки чалыныр.

Кимди ахшам вахты?

Оғул тәләсик јеринә отуруп өз башыны даһа да ашағы дикиб чидд-чаһд илә про-летар синфинин мәнәфәјини мүдәфиз едән өз дүнҗанын башына турп әкмиш мәшһур алман итгисадчысынын лүтәлиәсинә киришир.

(Кишиҗә). Гапыны ач.

Киши тәр-тәрә оғула бахыр өз галхыб сәһнәдән чыхыр.

ОҒУЛ (көзләрини китабдан чәкмәдән). Пәһ!.. Дәрјады, дәрја!..

КИШИ (сәһнә архасындан) О-о о!.. Профессор!.. Салам!.. Салам!.. (Әлиндә јекә өз көһнә портфел тутмуш Профессорла бирликдә сәһнәҗә дахил олурлар). Сиз һара, бура һара?

АРВАД. Хош кәлмисиз!

ОҒУЛ. Здравствуйте!

КИШИ. Нечәсиз?

ПРОФЕССОР. Бисмиллаһир-рәһмәнир-рәһим!.. Аллаһ дејиб, дурму-шам!

КИШИ (һејрәтлә). Профес-сор!.. Бу доғрудан сизсиз?

ПРОФЕССОР. Аллаһ гојса, мәнәм!

Пауза.

КИШИ. Сизсиз?

ПРОФЕССОР. Иншаллаһ, мәнәм!..

КИШИ. Сиз һа?!

ОҒУЛ (тәнкимиш). Ај папа! Дај бу јолдаш дејир ки, мәнәм дә! Өзү-мәм!

КИШИ (елә бил Оғулу ешитмир өз әввәлки һејрәтлә). Бәс... Бәс бу нә сөзләрдә белә?

ПРОФЕССОР. Нә сөзләр?

КИШИ. Ахы, сиз... сиз бизә елми атеизмдән мүһәзирәләр охујурду-нуз... Сиз ғырх ил университетдә атеизмдән дәрс демисиз... Вахтилә Аллаһсызлар Шурасынын сәдри олмусуз... Динин әләјинә о гәдәр мә-галә, китаб јазмысыз...

АРВАД. Әстәғфүрүллаһ!.. Мән кедим чај кәтирим...

ПРОФЕССОР. Еһ... Еј мәним кечмиш тәләбәм! Сәнин нә ишинә га-лыб, сандығы ачыб, көһнә туман-көһнәји ешәләјирсән? Дүнән дүнән иди, бу күн, шүкүр рәббимизә, бу күндү, сабаһ да, иншаллаһ, Аллаһ-тала

гисмәт еләсә, сабаһ олачаг! Мән инди Аллаһ бәндәсијәм! Күндә үч дәфә намаз ғылырам!

КИШИ. Оруч да тутурсуз?

ПРОФЕССОР. Әл-әлбәт, тутурам! Әл-әлбәт! (Әлини гарнына сүртә-сүртә канара). Оксуз да инди профессорларын һамысы оручдады дә!..

КИШИ. Валлаһ, белә шәјләри көрәндә аз галыр адамдын башы хараб олсун!

ПРОФЕССОР. Намаз ғыл, дуа елә, башын да хараб олмасын! Бах, мәним кими! Јохса инди мән дәлиханада падишаһлыг едирдим!

КИШИ. Дејирсиз дуа еләјим дә?

ПРОФЕССОР. Әл-әлбәт! Әл-әлбәт! Дуа елә өз-јахшылыг елә! О-јахшылыгын бирини дә мәнә елә!

КИШИ. Нә јахшылыг, профессор?

ПРОФЕССОР. Аллаһ гојса, мүгәддәс јерләри зијарәтә кетмәк истә-јирәм. Анчаг әзизим, еј мәним севимли кечмиш тәләбәм, тәк мәним истә-јим, әлбәттә, бир гоҗ!.. Кимди инди профессор истәјинә мәнәл гојан?

Инди базар итгисадијатыды! (Бәш бармағыны бармағына сүртүр, ја'ни ки, инди пул ләзимды). Бизим дә ки, чибишданымызда сичан ојнајыр!..

КИШИ. Бәс мән нә етмәлијәм?

ПРОФЕССОР. «Үлвијәт» Бейнәлхалғ Хејријә Чәмијјәти вар, билир-сән?

КИШИ. Билирәм...

ПРОФЕССОР. Билирәм, билирсән... Елә она көрә дә сәнин јанына кәлмишәм. Имканлы Чәмијјәтди, анчаг залым ушағы, ја көрәк рүшвәт алыб, бир иш дүзәлтсинләр, ја көрәк адамдын олсун, ја да көрәк мәтбуат јазыб синләры реклам еләсин ки, бунлар үлви фиксләрлә милләт намина мүгәддәс ишләр көрүрләр. Дүздү, мөһтәрәм Екстрасенс Фалчы Аға-бачы сөз вериб ки, мән онлара тапшырачаг, амма һәр дәфә гороско-па бахыр, дејир ки, һәлә вахты чатмајыб...

КИШИ. Ким гороскопа бахыр?

ПРОФЕССОР. Фалчы Ағабачы!

КИШИ. О кимди елә?

ПРОФЕССОР. Фалчы Ағабачы?

КИШИ. һә.

Пауза.

ПРОФЕССОР. Танымырсан?

КИШИ. Јох.

ПРОФЕССОР. Ола билмәз!

КИШИ. Валлаһ танымырам...

ПРОФЕССОР. Өмрүндә ола билмәз!

Пауза.

ОҒУЛ. Вот тебе раз!..

КИШИ. Профессор...

ПРОФЕССОР (руһ јүксәклији илә). Мөһтәрәм Ағабачы чох бөјүк адамды! Чох! Чох е, чох!.. «Үлвијәт»ди, о бирисиди, бу бирисиди, онун әлиндә тум чыртдамаг кими бир шәјди! Интәһасы мәним бәхтим белә-ди... Гороскоп мөһтәрәм Ағабачыја имкан вермир!.. Инди истәјирәм ки, сән «Үлвијәт»лә данышыб о көзәл гәләмини салсан ишә!.. Куја ки, хејријәчидиләр, милләт јолунда чәфа чәкирләр-филян!.. Сонра да ха-һиш едәсән ки, мәнә мадди јардым еләсинләр, Аллаһ изин версә, ке-диб о мүгәддәс јерләри зијарәт едим... Анчаг әсәс мәсәлә оду! ки, адама он кило да гојун әти верирләр...

КИШИ. Гојун әти?

ПРОФЕССОР. Бәли! (Удгунур). Белә, јахшы, јағлы гојун әти! Он ки-ло! (Синә долусу иләјир). Тәп-тәзә әт!..

КИШИ. Јахшы, онда гој әввәлчә бир-нечә күн дуа еләјим, сонра си-зин хаһишлә мәшғул оларам!

Пауза.

Арвад чај кәтирер.

ПРОФЕССОР. Јох, хәләфим, јох!.. Сән әввәлчә мәним он кило (Удгунур.) гојун әтимин мәсәләсини һәлл елә, сонра, Аллаһ гојса, дуа еләјәрсән!

АРВАД. Бујурун, әјләшин...

ПРОФЕССОР. Јох! Чох сағ олун! Тәләсирәм! (Чибиндән кағыз чыхарыб бахыр). Бу күн һәлә о гәдәр көрәси ишим вар ки!..

КИШИ (һәјәжанла). Профессор!

ПРОФЕССОР. Нәди, хәләфим?

КИШИ. Сиз дә списокла чыхырсыз евдән?

ПРОФЕССОР. Инди һансы киши евдән списоксуз чыхыр?

КИШИ. Аһ!.. (Көврәлиб Профессору гүчаглајыр). Дорогој брат мој по несчасју! Сизин әтин мәсәләсијлә мүтләг машғул олачағам!

ПРОФЕССОР (удгунур). Чох сағ ол! Инди исә худаһафиз! Сизи Аллаһа талшырырам! (Сәһнәдән чыхыр).

ОГУЛ. (көзләрини китабдан чәкмәдән һејранлыгла). Дәрјады, дәрја!..

АРВАД (арина). Чамаата әт дүзәлдирсән, өзүмүз галмышыг бу гаранлыг отагда!.. Кранты нә гәдәр бағлајырсан, бағланмыр!.. Саатын бәтәрәјасы јатыб!.. Телевизор елә кәстәрир ки, кәстәрмәсә ондан јажшыды!..

Гапынын зәнки чалыныр.

Ахшам вахты бу чамаата нә олуб белә? Нә јажшы, һамынын јадына дүшмүшүк!.. Гапыны ачын!

Оғул гапыны ачмаға кәтмәсин дөјә, башыны бир аз дә китабын үстүнә әјир. Киши һирслә онун әлиндәки китаба тәрәф бојланыр.

КИШИ. һәлә дә доггузунчу сәһифәдәди е!.. (Гапыны ачмаға кедир).

ЛИДЕР (сәһнә архасындан). Салам, әзиз дост!

ХАНЫМ (сәһнә архасындан). Хош көрдүк сизи!

КИШИ. Салам. Салам. Кичин ичәри.

Сәһнәјә дахил олурулар.

АРВАД. Хош кәлмисиз! Әјләшин!

ХАНЫМ. Валлаһ, бу сијаси мүбаризәдән бир дөгигә дә башымыз ачылмыр! Күчлә вахт тапдыг ки, кәлиб сизи јолухаг...

АРВАД. Јажшы еләмисиз. (Кәнара). һәлә бир миннәт дә гојурлар е... (Бәркдән). Чох сағ олун!

ЛИДЕР (Оғула ишарә илә). Бу јенә Маркс әмисини охујур.

ОГУЛ (јаға галхыб чылғын). Мән сизин сијаси принципләринизе тохунмурам!

ЛИДЕР. Бизим сијаси принципләримиз халғын сынағындан чыхыб! Сизинки исә чыхмады!

ОГУЛ. Хејир! Кәләчәк коммунизмдиндир! Биз һәлә сизә кәстәрәчәјик!

КИШИ. Јажшы, бәсдиндир! Бура митингди?

ГЫЗ (гапыны ачдыгы ачары әлиндә ојнада-ојнада сәһнәјә дахил олуру). Салам! Сузикдән дә һамыныза салам вар!

ХАНЫМ (јавашдан Лидерә). Бир адамын ки, ады Сузик ола!.. Көр инди бу нә сәһифди дә!..

АРВАД. Сағ олсун...

ОГУЛ. Тоже мне... (Сәһнәдән чыхыр).

ГЫЗ (Лидерлә Ханыма тәрәф јажынлашараг). Нечәсиз?

ХАНЫМ. Еһ!.. Нечә олачағыг? Сијаси мүбаризәләр ичиндә!..

ГЫЗ. Билирсин... Сузик сизин партијаја үзв олмаг барәдә дүшүнүр...

ХАНЫМ (севинчәк). һә? (Лидерә). Сәнә демирдим? Мәним үрәғимә даммышды ки, о чох ағыллы оғланды!

ГЫЗ. Анчаг...

ХАНЫМ (нижаран). Нә анчаг?

ГЫЗ (бир аз бикеф). Анчаг... дејир ки... орда Сәдр јери дә тутулуб... Баш кәтиб јери дә...

ХАНЫМ. Нә олсун? Гој кәлсин бизим партијада идеоложи кәтиб ол сун! (Лидерә бахыр).

ЛИДЕР. Олар...

ГЫЗ. Көрәк дә...

ЛИДЕР (Кишијә). Кәлсенә, сәнлә һәјәтә дүшүб бир аз кәзишәк? Бир сәһбәтим вар...

КИШИ (дәриндән бир аһ чәкир). Дүшәк дә...

ГЫЗ. Сузик дејир ки...

Ишыг сөнүр.

ДӨРДҮНЧҮ ШӘКИЛ

Бәгчә. Киши. Лидер. Дост.

ЛИДЕР. Билирсән, әзиз дост, јенә сәнә бир балача ишим дүшүб...

КИШИ. Јенә?

ЛИДЕР. һә...

КИШИ. Билирсән мәним һәјәтымын ән бөјүк арзусу нәди?

ЛИДЕР. Нәди?

КИШИ (көзәл хәјәл аләминә гапыла-гапыла). Күнләрин бир көзәл күнүндә көрәјдим ки, гапынын зәнки чалынды, бир көзәл Аллаһ бәндәси кирди ичәри, деди ки, әзиз дост, әзиз дост, әзиз гардаш, әзиз ата, сәнә нә дазымды? Нә көмәк еләјәк сәнә!..

Пауза.

ЛИДЕР (әлини ојнадыр). Ај-һәј!.. Милләт бу саат өз мүстәгиллији үғрунда мүбаризә апарыр, бу көр нә һәјәдады!.. Јох, әзиз дост, белә олмаз!

КИШИ (о көзәл хәјәл аләминдән ајрылыр). Олмаз дә, дејирсән?

ЛИДЕР. Әлбәттә олмаз!

КИШИ (аһ чәкир). Јажшы... Нә олуб?

ЛИДЕР. Бу сијасәт аләми, билирсән дә, бир мүсәбәти-Кәрбәләды!..

КИШИ. Сәнә дејән варды ки, кәл башывы сох бу мүсәбәтин ичинә?

Күл кими бәјтәр идин, отурмушдун өзүнчүн гојунун, кечинин арасында!.. Бундан көзәл һәјәт ола биләрди? һәјыф дејил сәһәрдән ахшамачан гојунла, кечилә, итлә, пишиклә отуруб-дурасан, бир нәфәр дә инсан көрмәјәсэн?! Күл кими һејвенларды! Нә бир шеј хәшиш едирләр сәндән, нә сәһәрдән ахшамачан дејинирләр, нә лүстүр истәјирләр, нә Марксдан хәбәрләри вар, нә дә Сузикдән хәбәрләри вар!..

ЛИДЕР. Бәс милләт? Бәс республикамызын тәлеји? Мән халғымын рифаһы нәминә сијаси мүбаризәјә галхмышам! Бизим мүстәгил республикамыз...

КИШИ (онун сөзүнү кәсир). Јажшы!.. Мәнә јох дә!..

ЛИДЕР. Бу нә сөздү? Сән мәним милли һиссимә тохунурсан!.. Мәним вәтәндәшлыг принципләрим буна дөзә билмәз!

КИШИ. Бәсди, сән Аллаһ! (Јамсылајыр). «Мәним милли һиссимә тохунурсан... Мәним вәтәндәшлыг принципләрим...». Бәс сән дејилдин совет вахты тәклиф еләјән ки, Бақынын адыны дејишдириб Брежневбад гојар?

ЛИДЕР. О заман мән коммунизм идеалларына инанырдым! Ленинә инанырдым!.. Брежневә инанырдым!..

КИШИ. Јенә башладыг? һәрдән худмани мәчлисләрдә бир аз вуран кими, сән дејилдин Брежневдән биәдәб анекдотлар данышан?

Пауза.

ЛИДЕР. Мән ахмаг дә, дүшмәни кедиб о бири сијаси партијаларда ахтарырам... (Кишијә бахыр вә ики әли илә дә ону кәстәрир). Буде-е-е!.. Он ил мәнимлә бир мәктәбдә охујан, он ил мәнимлә бир партада оту-

ран бу адам, пожалуста!.. Бу да бу адамын мәним һаггымда дедикләри!.. Бир һәфәр мухбир кәлиб, отуруб бунун дедикләрини јазса, кимди сечкиләрдә мәни мудафиә едән? һә? (Көврәлмиш). Мән исә... мән исә... мүстәгил республикамызын кәләчәји наминә сәнә... бу гәдәр үмидләр бәсләјримди!..

КИШИ. Олмады дә!.. Мән ахы, сәнин даббагда кәңүнә бәләдәм, мәнимлә бу дилдә данышма дә! Сән ад күнү еләјиб партија јаратмадын? Гонаглыга кәлән гоумларын инди дә елә билирләр ки, о вахт зарафат еләјиб онлара протокол имзалатдын ки, куја сәнин ад күнүн јох, төшкилат комитәсинин тә'сис ичласыды!..

ЛИДЕР. Сән... сән... сән демократијанын әлејһинәсән! Бизим мүстәгил республикамыз!..

КИШИ (онун сөзүнү кәсир). Онда мән кетдим! (Узаглашмаг истәјир).

ЛИДЕР (тәләсиқ). Јахшы... Дајан..

КИШИ. Јох, даһа бәсди!..

ЛИДЕР. Бир дәгигә дә!..

КИШИ. Онда бојнува ал!

ЛИДЕР. Нәји бојнума алым?

КИШИ. Бојнува ал ки, мән дүз дејирәм!

Дост сәһнәјә дахил олур.

ДОСТ. О о!.. Паки!.. (Кишијә). Нә көзәл олду сәни бурада булдум! Күн әјдын!

КИШИ. Салам. (Лидерә). Бу мәнимлә бир мәһәлләдә бөјүјүб. (Доста). Бу да мәнимлә бир мәктәбдә охујуб.

ДОСТ. Пәк ә'ла! Пәк ә'ла!

КИШИ. Сән галх бизә, инди кәлирик.

ДОСТ. Әвәт!.. Әвәт!..

Дост кедир.

КИШИ. һә, дүз дејирәм, јохса јох?

ЛИДЕР. Јахшы, дүз дејирән... Нәјнәјим мән? һачаначан бәјтар олачам? Мән дә бир вәзифә истәјирәм! Мән дә адам баласыјам, јохса јох? Кечәл, готур, һамысы вәзифә дашыјыр! Бә мәним нәјим әскиқди?

КИШИ. Еһ, өз хејрини билмәјән нанкор инсан!.. Инәјин, әкүзүн, атын гәдрини билмәдин! (Елә бил ки, өз-өзүнә). Ешшәјин гәдрини билмәјән ешшәк!..

ЛИДЕР. Нә?

КИШИ. Нә нә? һејванды, дајаныб бахыр үзүнә! Ағзыны ачыб бир сөз демир ки, ганын гаралсын! Саташмыр сәнә! Пахыллыг еләмир! Дәлинчә данышмыр! Еј гәдр-бишунәс! Өз көзәл күнләринин гәдрини билмәдин!.. Инди нә истәјирән?

ЛИДЕР. Мәтбуата бир информәсија сыздыр...

КИШИ. Нә информәсија?

ЛИДЕР. Она, јә'ни ки, мәнә. Аграр Сијасәт назири вәзифәсиңи тәклиф едилбәр, әмма мән разылыг вермәмишәм...

Пауза.

КИШИ. Нә?

ЛИДЕР. һә дә!.. Сәһәрдән демирән ки, кечи белә кәлди, ешшәк белә кетди? Бунлар аграр сијасәтди дә! Дәвләтин Аграр Сијасәт назири! Гој гәзетләр башласынлар адымы һалландырмағал!.. һејвандар бизнесменләрдән тутмуш, балыг сәтанларачан, — балыг да, күрү дә аграр секторду дә! — һә, балыгсәтанларачан о саат партијанын һесабына пул кечирәчәкләр, фикирләшәчәкләр ки, бирдән сабаһ елә белә дә олар!.. Сәнә дејим ки, буну даһијәнә фикирләшмишәм!.. Гој о бири партијалардакы рагибләримин пахыллыгдан үрәји партласын!

Пауза.

КИШИ. Јох, мән буну еләјә билмәрәм!
ЛИДЕР (тәәччүблә). Нијә? Бу сәнин әлиндә су ичмәк кими асан бир шејди ки!..

КИШИ (өз өзүнә). Сакит ол... Әсәбиләшмә... һәр шеј дүзәләчәк!..

Дарыхма...

ЛИДЕР. Нә дејирән? Ешитмирәм.

КИШИ (бирдән өзүнү сахлаја билмәјиб бағырыр). Јох!.. Јох!..
ЛИДЕР (бағыртыја бағырты илә чаваб верир). Онда мән һеч сәни танымырам! һарам олсун сәнә бир јердә охудуғумуз о мүғәддәс мәктәб дәрсликләри! Кетмирәм сизә! Кет, денә, арвад дүшсүн ашағи! (Бирдән-бирә јумшалыр). Бура бах, бәлкә еләјән? һә? Мәним хәтримә!..

КИШИ (гышгырыр). Валлаһ мән дәли олурам!..

Ишыг сөнүр.

БЕШИНЧИ ШӘКИЛ

Кишинин өви. Арвад. Ханым. Гыз. Дост. Киши.

АРВАД. Бах, лјустур бу күндә!.. Валлаһ, ев дағылыр, һеч билмирәм бунун тә'мири нечә олачак? Су кәлир!.. Унитазын гапағы сыныб!.. Газ калонкасы истәјәндә јаныр, истәмәјәндә јанмыр!.. һеч билмирәм башыма һаранын дашыны салым?

ХАНЫМ. Нијә билмирән, бизим партијанын!

АРВАД. Нә? Сизин партијанын дашыны?

ХАНЫМ. Јох е, дејирәм ки, кәл бизим партијанын үзвү ол!

АРВАД. Онда унитазын гапағы дүзәләчәк?

ХАНЫМ (кәнара). Аһ, белә дар дүшүнчәли инсанларла бирликдә нечә сијәси мүбаризә апарасан?.. Бу милләтин ахыры нә олачак, илаһи?

ГЫЗ (сәһнәјә дахил олур). Сузиклә телефонла данышдым!

ХАНЫМ. һә? Нә олду?

ГЫЗ. Сузик сорушур ки...

ХАНЫМ. Нә сорушур?

ГЫЗ. Сузик сорушур ки... сизин партијада тичарәт үзрә кәтиб јери јохду?

Пауза.

Ја да көмрүк үзрә?

Пауза.

ДОСТ (сәһнәјә дахил олур). Гапыны ачыг гојмусуз... Дост белә олар!.. Дост гапысы һәмишә дост үзүнә ачыг көрәк! Мәрһабә!.. Мәрһабә!.. (Гәфилдән Ханымы көрәрәк јериндә доңур).

АРВАД (кәнара). Јәнә кәлиб бәхтәвәр еләјиб бизи... (Доста). Хош кәлмисиз!.. Әлләшин... Мән дә бу саат чај дәмләјиб кәтирирам.

ГЫЗ. Мән дә Сузика зәнк еләјим.

АРВАД. Индичә данышдын ки, онунла...

ГЫЗ. Нә индичә? Көр нә гәдәр кечиб?

Арвад вә Гыз сәһнәдән чыкырлар.

ДОСТ (һәјәчанла). Сабәһыңыз хејир...

ХАНЫМ (тәәччүблә). Инди ахшамды ки...

ДОСТ. Әвәт!.. Гүсүра бахмајын... Узр диләјирәм... Бу кәндимдән асылы олмады... Мән инди сизи көрәндә, јәнә дә елә бил ијирми ил бундан габағкы кими, күнәш көрдүм...

ХАНЫМ (сөгәтәби бир гәмзә илә). Јох...

ДОСТ. Әвәт! Әвәт! Бу кәндими бүрүмүш һәјәчанданды!.. Бу ијирми ил...

ХАНЫМ (онун сөзүнү кәсир). Бу ијирми илдә чох шеј дәјишиб... Сиз дә дәјишмисиз... Сачыңыз төкүлүб... Сағгал гојмусуз...

ДОСТ. Фәгәт сиз дәйишмәмисиз!
ХАНЫМ. Јох, чаным... Мән дә дәйишмишәм... Аилә һәҗәты гурмушам...

ДОСТ (тәләсик). Јох, мән субајам!
ХАНЫМ. Ахы, сиз бир болгар гызы илә комсомол тоју еләмишдиз. Буну о вахт бүтүн гәзетләр јазмышды. Јадыма кәлир, тојда Брежневә вә Тодор Живкова тәшәккүр мәктубу гәбул етмишдиз!

ДОСТ. Бүтүн бунлар шимди әбәди бир кечмишдә галмышдыр! Кечмиш һәҗәт јолдашым мәним түркчүлүјүмә дөзә билмәјиб Болгарыстана гәјитды...

ХАНЫМ. Сиз инди түркчү олмусуз?
ДОСТ. Әвәт! Әвәт! Мән шимди итимин адыны Тодор Живков гојмушам!

ХАНЫМ. Итинизин адыны?
ДОСТ. Әвәт! Биз мүасир түрк дүнјасына Атилла күнәшинин шүаларыны сачмалыјыз!

ХАНЫМ. Ахы... ахы, јадыма кәлир, габаглар мән сизи бир дәфә телевизорда көрдүм... Сиз... сиз онда Атилланы мүртәчә бир һөкмдар адландырыдыз, дејирдиз ки, истисмар едан санфин чәллады олуб...

ДОСТ. Хејир! Хејир! Сиз нә данышырсыз?
ХАНЫМ. Буну мән демирәм е, о заман сиз дејирдиз...
ДОСТ. Хејир! Белә олмаз! Атилла гәһрәмәнлик символуду!

Киши сәһнәә дахил олур вә онларын сәһбәтини ешидиб дајаныр, Ханым вә Дост тәбии ки, ону көрмүр.

ДОСТ (хәјала далараг). Ијирми ил бундан габаг... Университет ил ләри...

ХАНЫМ. Онда сиз факултәнин комсомол катиби идиниз...
ДОСТ. Хејир!... Сиз нә үчүн анчаг ичтимаи һадисәләри хатырлајырсыз? (Романтик әһвал-руһијә илә). Сизи илк дәфә көрдүјүм о ишыгылы күн... Сонра о ишыг һәмишә мәним үрәјимдә олуб... Сизинлә бирликдә синемәја кетдијимиз о күн...

ХАНЫМ. Јадымдады... Биз онда «Чапајев» филминә бахдыг...
ДОСТ. Сиз о филми јох, гаранлык зәлда јанашы отурмағымызы јадыныза салын... Кәлин биз ичтимаи хатирәләрдән тамам узаглашаг!.. Онлар әбәди бир кечмишдә галмыш гара хатирәләрди... О гаранлык залын ишыг сачан хатирәләринә гәјыдаг! Кәлин, кәндимизә гәјыдаг!.. (Даһа артыг бир руһ јүксәклији илә). Кәлин... кәлин биз јени бир һәҗәт гурга!.. Биз өз мәнәббәтимизин тимсалында түрк дүнјасынын өлмәз әнәнәләрини јашадаг!

ХАНЫМ (тәшвишлә). Сиз нә данышырсыз? Мән өмрүмү һәҗәт јолдашыма вә онун сijasи мүбаризәсинә һәср етмишәм! Бир дә белә сөзләр данышмајын! Ешидан олар... Белә сөзләр мәним һәҗәт јолдашымын sijasи кәрјерасына зијан кәтирәр!.. Сиз нә данышырсыз?

ДОСТ (кет-кәдә вәчдә кәләрәк). Хејир! Мән бу сөзләри өзүмә көрә демирәм! Мән бүтүн түрк дүнјасыны дујурам! Нисс едирәм! Сиз мәним үчүн елә бир енержи мәнбәји олардыныз ки, мәним түрк дүнјасындакы фаалијәтим хәрүгәләр јарадарды..

ХАНЫМ. Хаһиш едирәм бир даһа белә сөзләр данышмајасыз!.. Мән разы ола билмәрәм ки, мәним һәҗәт јолдашымын sijasи кәрјерасына хәләл тохунсун!.. Көрүрсүз, пис гадынлар Клинтону нечә инчидирләр? Мән буна разы ола билмәрәм!

ДОСТ. Хејир! Сиз горха билмәзсиз! Сиз боз гурд үрәкли түрк ханымларынын нәвәсиниз! Мән сизи көкүнүзә, сојунуза гәјтарачагам! Биз јени бир һәҗәт гурмалыјыг!

ХАНЫМ. Јенә белә сөзләр данышырсыз? (Бирдән-бирә чошгун бир руһ јүксәклији илә). Кәлин... кәлин биз һәгигәт ашиги олаг!

Пауза.

ДОСТ. Насыл?
ХАНЫМ. һәгигәт ашиги!
ДОСТ. О насыл олур?
ХАНЫМ. Сиз бизим партијаја дахил олун!
ДОСТ. Сизин партијаја?
ХАНЫМ. Бәли!

ДОСТ. О нә партијады елә?
ХАНЫМ. Азәрбајчан Али һәгигәт Партијасы! (Јумругуну јухары гәл-дырараг еһтирасла). Өлкәмизин апарычы партијасы! Биз халгымызын рифаһына наил олмаг үчүн, һакимижәт үғрунда мүбаризә апарырг! Кәлин! Кәлин биз сизинлә әгидә досту олаг! Мәсләк јолдашы олаг! Мәним һәҗәт јолдашым бизим партијанын сәдридир! Мән дә Баш катибәм! Кәлин, сиз дә идеоложи катиб олун!

ДОСТ. Ахы, мән пантүркист олмушам!
ХАНЫМ. Нә олсун? Бизим sijasи савады чатышмајан чәмаатымызды буна пис бахан! Түркијәдә ким истәјир, бу партијадан чыхыб о биринә кирир! Сиз дә инди дә бизим партијанын идеоложи катиби олун!
КИШИ (боғазыны арытлајыр). Әһә-әһә!..

ХАНЫМ (ону көрүб өзүнү итирәрәк јавашдан). Аһ, көрәсән һеч нә ешитмәди ки!..

ДОСТ. Кәлдин?
КИШИ. Кәлдим вә кедирәм!
ДОСТ. Һара кедирсән? Мәним сәндән хаһишим вар ахы!
КИШИ (о бири отага кәдә-кәдә). Јох! Мән гуртардым даһа! Мәним башым чәтәјыр! Мән даһа дөзә билмирәм! (Ханыма). Әриниз сизи һәҗәтдә көзләјир! (Сәһнәдан чыхыр).

ДОСТ. Буна нә олуб белә?
ХАНЫМ (ејни тәшвишлә). Көрәсән бизим сәһбәтимизи ешитмәди ки?
ДОСТ. Сиз нә үчүн белә һәҗәчанларысыз? Ахы, сиз Томрисин нәвәсисиз!

ХАНЫМ. Хејр! Мәним нәнәмәин ады Нисәбачы иди!
ДОСТ (ејни шөвлә). Сиз Нүшәбәнин нәвәсисиз!
ХАНЫМ. Јох! Мәним о бири нәнәмәин ады Гызханым иди! Мән кетдим!.. (Сәһнәдан чыхмәг истәјир).

ДОСТ. Бир дәгигә әчәлә един! (Онун ардынча кедир).
ХАНЫМ. Јох!
АРВАД (әлиндә мөчмәји сәһнәә дахил олур). Һара кедирсиз? Бәс чај?

ГЫЗ (тәләсик сәһнәә кәлир). Сузик дејирди ки...

Ишыг сөнүр.

АЛТЫНЧЫ ШӘКИЛ

Кишинин еви. Бәзәр күнү. Сәһәр. Арвад, Оғул, Гыз, Киши, Дост.

Арвад халатда вә әлиндә сјаһы, Оғул трустик-мајкада вә әлиндә тутдугу «Кали-талы» диггетлә охуја-охуја, Гыз пижамеда өснәә, өснәә туалетин гапысы ағына дүзүлүбләр.

АРВАД (туалетин гапысыны дөјур). Чых дә, сәһәрдән ордасан!.. Сјаһы да дунан нечә јазыб гојмушам, еләчә галыб столун үстүндә! Бунлары инди чоһдан алмалыјдын, күн күнортаны кечиб! (Сјаһыны охујур). Чөрәк алмалыјдын!.. Көјәрти јохду евдә, бир дәнә кешини, бир дәнә турп, бир дәнә шүјүд...

ГЫЗ. Сузик дејир ки, дүнјада ән чоһ витамин шүјүддәди! (Оғулдан өввәлә кечмәк истәјир). Сән мәнән сонра кәлмисән!..

ОГУЛ (ону габага бурмахыр). Јох, сән мәнән сонра кәлмисән!..
АРВАД (туалетин гапысыны дөјур). Нә едирсән е орда бу гәдәр?

ГЫЗ. Сузикин туалета кирмеји ила чыхмагы бир олур!

ОГУЛ (охуудугундан вэчдэ кэлэрэк). Дэрјады, дэрја!

ГЫЗ (китаба бојланыр). Јенэ доггузунчу сәһифә!

ОГУЛ. Сән мәним шәхси һәјатыма гарышма!

ГЫЗ. Сән мәнән сонра кәлмисән!

АРВАД (туалетин гапысыны дөјөрэк артан бир никаранчылыгла).

Нижә чыхмырсән?

КИШИ (сәһнә архасындан гышгырыр). О-о-о!..

АРВАД. Нә?

ГЫЗ. А-а-а!..

КИШИ (сәһнә архасындан гышгырыр). О-о-о!..

АРВАД. Нә дејир белә?

ГЫЗ. Билмирәм...

КИШИ (сәһнә архасындан гышгырыр). О-о-о!..

АРВАД (һәјәчанла туалетин гапысыны дөјөчләјир). Чых ордан!

ГЫЗ. Истәјирсән Сузикә зәнк еләјим?

Гапынын зәнки чалыныр.

АРВАД. Бу кимди белә, базар күнү, сәһәр-сәһәр? (Гапыны ачмаға кедир). Кимди орда?

ДОСТ (сәһнәјә дахил олараг). Ији күнләр!

АРВАД (онун ардынча кәлэрэк). Бағышлајын, һәлә кејинмәмишик...

ДОСТ. Ејб етмәз, мән дә сизин аркадашыныз... Јолдашынызда вәчиб сәһбәтим вар... Тездән кәлдим ки, ону евдә булум.

КИШИ (сәһнә архасындан гышгырыр). О-о-о!.

Дост тәәччүблә Арвада бахыр.

АРВАД. Сәһәрдән бура кириб, чыхмыр... (Туалетин гапысыны дөјөчләјир). Чыхырсән?

ОГУЛ (охуудугундан вэчдэ кэлэрэк). Фикрин дәринлијинә бах е!.. Дәһшәтди, дәһшәт!..

КИШИ (сәһнә архасындан гышгырыр). О-о-о!.

ДОСТ. Әфәндим?

Туалетин гапысы ачылыр вә сачлары пәжмүрдә Киши сәһнәјә дахил олур.

КИШИ. Дүз отуз једдисини әздим!

АРВАД. Отуз једдисини әздин?

КИШИ. Бәли!

АРВАД. Нәјин отуз једдисини?

КИШИ. Әждаһа бојда милчәкләрин! (Дост бахыр вә әлләрини ке-ниш ачыб кәстәрир). Бах, бу бојда!

ДОСТ (шашырмыш). Ији сабаһлар...

КИШИ (она јахынлашараг әлләрини даһа да кениш ачыр). Бах, бу бојда!

ДОСТ. Бу нә данышыр? (Үркмүш һалда сәһнәнин бир күнчүнә чәки-либ дәјаныр).

АРВАД. Сәнә нә олуб, әзизим?

КИШИ. Белә ев олар? Евдә дә бу бојда милчәкләр олар? Бу гәдәр таражан олар? Нәр бири кракадил бојда!

ГЫЗ. Вај, мама!..

КИШИ. (Огула јахынлашыр). Једдисини... («Капитал»ын сәһифәсинә бојланыр). Јох... Доггузуну өлдүрдүм! (Арвада јахынлашыр). Ев дејил бура, һејванханады!.. һөрүмчәкләрин нәр бири бекемот бојда!

АРВАД. Ичмисән? Буннан чыхмајан иш, сәһәр-сәһәр пән олуб? Ач ағзыны! Ијләјәчәм! Ач!

КИШИ (ағзыны ачыб нәфәсини верир). һул.. һул..

АРВАД. Јох, балам, иј кәлмир...

ДОСТ (узагдан). Бәлкә саггыз чејнәјиб ки, ији кетсин? Сузик дејир ки, инди елә еләјирләр!..

АРВАД. Чејнәмисән?

КИШИ. Јох.

АРВАД. Бәс нејләмисән?

КИШИ. Отуз једдисини бирдән өлдүрмүшәм! Бах, бу бојда! (Голла-рыны кениш ачыб кәстәрир).

ГЫЗ. Вај, мама!..

АРВАД (гышгырыр). О бојда милчәк олар?

КИШИ. һә! (Јавашдан). Сонра да биринин белинә миниб учуб кет-дим!

АРВАД. Милчәјин белинә миндин?

КИШИ. һә!

ОГУЛ (башыны бајагдан бәри охуудуға китабын үзәриндән галды-рараг). Аһа! Бу мәнтигә ујғун кәлмир! Нечә учуб кетдин? Бәс дејирсән снлары өлдүрдүм?

КИШИ (һиддәтлә). Бу јаланчы мәнтигди, ај... товариш! Сиз јаланчы мәнтигла јашајырсыныз! Бәли! Әввәлчә өлдүрдүм! нәр бири, бах, бу бојда! (Голларыны кениш ачыб кәстәрир). Сонра да биринин белинә ми-ниб учуб кетдим!

ГЫЗ. Вај, мама!..

АРВАД (дәһшәт ичиндә). һара учдун?

Пауза.

КИШИ. Горбачовун јанына! Перестројкаја баш вурдум!

Пауза.

(Сәһнәдә кәзимәјә башлајыр вә бирдән Достун гаршысында дәја-ныр). О-о-о!.. Әзиз Ленин јолдаш! (Ону гучаглајыр). Владимир Илич! Мән билирдим ки, биз көрүшәчәјик!

Пауза.

ДОСТ (өзүнү итирмиш). Хејир!.. Мән.... АРВАД (јалныз инди баша дүшүр ки, һансы бәдбәхтлијә дүчар олуб-лар). Вахсеј!.. Киши дәли олуб!..

ГЫЗ. Вај, мама!.. Бәс мән Сузикә нә дејәчәјәм?

КИШИ (руһ јүксәклији илә). Совет Социалист Республикалары Итти-фагына ешг олсун!.. Ура, јолдашлар!..

Пауза.

Ура, јолдашлар!.. Јашасын ССРИ!.. Ура!..

АРВАД (ағламсынараг). ССРИ даһа јохду...

ОГУЛ (тәләсик). Мүвәггәти јохду!

КИШИ (Арвада). Нә? Сән нә чәсәрәтлә белә сөз дејирсән?

АРВАД. Еһ, ај әзизим, ССРИ неч е, һәјыф сәндән!..

КИШИ (Гыза). Дүз дејир?

ГЫЗ. һә...

КИШИ. Бәс... Бәс о бојда ССРИ-ја нә олду?

ГЫЗ. Дағылды...

ОГУЛ (тәләсик). Мүвәггәти дағылды!

КИШИ (Гыза). Нечә?

ГЫЗ. һә, дағылды...

КИШИ (гышгырыр). Ким дағытды?

ОГУЛ (чәлд). Горбачов!

КИШИ. Бизим о Михаил Сергејевич?

ОГУЛ. Бәли!

Пауза.

АРВАД. Ај башына дөнүм...

КИШИ (онун сөзүнү кәсир). Јахшы!.. Мән кедәр олдум!.. Сағ олун!.. (Доста јахынлашыр). Сағ олун, Владимир Илич!..

ДОСТ. Јох... Мән...

КИШИ (данышмага мачал вермәйиб ону гучаглайыр). Сағ олун!..
 АРВАД.. Сән һара кедирсән ки?
 КИШИ. Горбачову өлдүрмәй!
 АРВАД. Нә?
 ОҒУЛ. Јахшы еләйир!
 ҒЫЗ. Вај, бәс Сузик? Онда Сузик нечә олачаг?
 КИШИ. Сағ олун! (Туалетин гапысыны ачыб сәһнәдән чыхыр вә гапыны ардыҗа баглайыр).
 ДОСТ. Туалетә кирди...
 АРВАД. һәким!.. Тез һәким чағырмаг лазымды! (Ағлајыр). Еј киди дүнја!.. Көр нечә көзәл инсана гыјдын!.. Көр нечә адамы нә күнә салдын!..
 ҒЫЗ (гышгырыр). Папа, сән нијә дәли олдун? (Ағлајыр). Бәс Сузик буна нә дејәчәк? Мәним тәләјим нечә олачаг? (Даһа да бәркдән ағлајыр). Сузик биләндә ки, сән дәли олмусан, онда... онда.. Вај!.. Сузик!.. Сузик!..
 Ишиг сөнүр.

ЈЕДДИНЧИ ШӘКИЛ

Кишинин сәи. Күнорта. Киши, Арвад, Оғул, Ғыз, Гоншу.
 Сәһнәдә Киши тәкдир. Ев палтары кәйиб, башыны сәријиб, бир сөзлә, вә хәстәсидир. Сәһнәнин ортасында преслодә отуруб, көзләрини јумуб вә шаһадәт бармагларыны бир-биринә туш кәтирорск өзү өзүлә ојнајыр.

КИШИ. Туш кәлди, кәлмәди? Кәлди, кәлмәди?
 АРВАД (сәһнәјә дахил олараг). Нә сојугду? Отопленије фәрли јанмыр, газы елә верирләр, вермәселәр оннан јахшыды... А-а-а... (Пәнчәрәни көстәрәрәк кишијә). Ораны нијә ачмысан елә? Дур, дур, пәнчәрәнин о көзлүјүнү өрт, чөлдә сојугду!
 КИШИ (көзләрини ачыр). Ону баглајым?
 АРВАД (үшүјә-үшүјә). Бәли, әзизим, бәли. Дур, багла. Чөлдә сојугду.
 КИШИ (каһ пәнчәрәнин көзлүјүнү, каһ да Арвада бахыр). Јә'ни мән дуруб о пәнчәрәнин көзлүјүнү багласам, чөлдә о саат исти олачаг?

Пауза.

АРВАД (ағламсыныр). Мәним күнаһымын ады нә иди, ај Аллах? Нијә мән бу күнә дүшдүм? Нијә онун ағлыны башындан алдын? һәкимин бири дејир ки, реактивни психоздан бејниндә илтиһаб вар, о бири дејир шизофренијә... Нә билим... Ахы јахшы адамыјды ол... Бирчә дәнә тојуғун башыны да кәсмәјә үрәји кәлмирди!..

КИШИ (тојуғ кими, гартылдыјыр). Гаг-гаг-гаг!.. Гаг-гаг-гаг!..
 АРВАД (ики әлини дә башына вурур). Ај аман!..

Оғул әлиндә «Капитал» сәһнәјә дахил олур.

Ғалх, о пәнчәрәни багла.

ОҒУЛ. Е-е-!.. Көрмүрсән, охујурам? (Кишијә). Нә олду?

КИШИ. Нә нә олду?

ОҒУЛ. Дүнән ахшам ахы јенә дедин ки, кедирәм Горбачову өлдүрмәјә.

КИШИ. һә, кетдим!..

ОҒУЛ. Өлдүрдүн?

КИШИ. Јох.

ОҒУЛ. Нијә?

КИШИ. О бојда очерет вар иди ки!

ОҒУЛ. Очерет? Нә очерет?

КИШИ. Очерет дә! О гәдәр адам кәлмишди ки, Горбачову өлдүрмәјә, бөјүк бир нөвбә гурулмушду. Мән нәмрә алдым. 314-чү адамам!

Пауза.

ОҒУЛ (бир аз фикирләшәндән сонра). Јох, мәнтиги дејил! (Арвада бахыр).

АРВАД. Әлбәттә!.. (Аһ чәкир). Еһ, нә мәнтиг!..
 КИШИ (Арвады јамсылајыр). «Еһ, нә мәнтиг!..», һә? Бир дәфә, 25 јашым оларды, аз галмышды дәниздә богулам, онда сән мәним јаным-дәјәдін?

АРВАД. Машаллаһ! Јаддашы көр нә јахшы галыб! Әлбәттә, сәнин јанындајдым! Кетсин о күн, гајытмасын!

КИШИ. Мән биринчи дәфә инфаркт оландә, сән мәним јанымдајдын дә?

АРВАД. Бәс нечә?!

КИШИ. Бир дәфә ваннада сүрүшдүм, ајағым сынды е, кипсә гојмушдулар, сән мәним јанымдајдын?

АРВАД. Әлбәттә, сәнин јанындајдым!

КИШИ. Мән икинчи дәфә инфаркт оландә да сән мәним јанымдајдын дә?

АРВАД. Бәс нечә, әзизим, әлбәттә!

КИШИ. Демәли... демәли, сән мәним јанымда оландә богулурам, инфаркт олурам, ајағым сыныр, гарным ағрыјыр, дырнағым дүшүр! Бах, мәнтиг буду!

Арвад чашыб галыб. Гапынын зәнки чалыныр.

АРВАД (һәлә дә өзүнә кәлмәјәрәк Оғула). Кет ач гапыны.

ОҒУЛ (башыны китаба дикиб). Мән охујурам.

АРВАД (дәриндән көкс өтүрүр). Еһ!.. (Гапыны ачмаг үчүн сәһнәдән чыхыр).

ГОНШУ (сәһнә архасындан). Хош көрдүк сизи! Киши нечәди?

АРВАД (сәһнә архасындан). Еһ, нечә олачаг?..

ОҒУЛ (башыны китабын үстүндән галдырыб һиддәтләнир). Буржуј! (Сәһнәдән чыхыр).

ГОНШУ (сәһнәјә дахил олур). Бәс һәкимләр нә дејир?

АРВАД (онун ардынча сәһнәјә дахил олага јавашдан). Нә билим, валлаһ... Мән өзүм дә елә башымы итирмишәм!.. һәрәси бир сөз дејир...

Реактив психоз... Шизофренија... Бејин илтиһабы... (Ағламсыныр). Бир дәрди, дүшүмшүк, гоншу гардаш!..

ГОНШУ (әлини бејнинә төрәф ојнадыр). Јә'ни лап горхулуду?

АРВАД. Јох, јох!.. Јаддашы елә јахшыды!.. Амма... дејир кетмишдим Горбачовун јанына...

ГОНШУ. Бәлкә доғрудан да кедиб.

АРВАД. Нә данышырсыз? Евдән бир аддым да ешијә чыхмајыб! Кәлин әләшин! Бу саат кәлирәм. (Сәһнәдән чыхыр).

ГОНШУ (Кишијә јахынлашыр). Салам!

Киши башыны тәрләдиб онун саламыны алыр.

Нечәсән? Нә вар, нә јох? Дејирләр сәфәрдә олмусан?

КИШИ. һә. Вахтым јох иди, гајытдым.

ГОНШУ. Әлбәттә!

КИШИ. Бурада ишләрим чохду!

ГОНШУ. Бәс нечә!

КИШИ. Бајаг Чәбрајыл мәләјә дә дејирдим!

ГОНШУ. Кимә?

КИШИ. Чәбрајыл мәләјә.

ГОНШУ. О да бура кәлир?

КИШИ. һә. Бајаг бурдајды, отуруб чај ичирдик.

ГОНШУ. Чај ичирдиз дә? (Күлүр).

КИШИ. Бәли.

ГОНШУ. Чәбрајыл мәләклә? (Күлүр).

КИШИ. һә.

ГОНШУ. Ә'ла! Ә'ла! (Күлүр).

КИШИ. Она да дејирдим... Лачыновла көрүшмәлијәм!

ГОНШУ (көзләри бәрәлмиш). Нә?

КИШИ. Мән она о бојда биләрзик алмышам! Он беш мин доллар! ГОНШУ (ора-бура баха-баха һәјәчанлы). Јаваш! Јаваш!
 КИШИ. Јох! Бәсди даһа! (Ајаға галхыр). Чәбрајыл мөләјә сөз вермишәм! Лап бәркдән дејәчәјәм! О бојда биләрзик алмышам она! Неч олмаса бир дөфә бәрамда зәнк еләјиб мәни тәбрик дө еләмир! Көрәр инди! Көрәр онун башына нә ојун ачачағам! Һәр шеји вар онун! Амма мәнним һеч нәјим јохду! Аллаһын бир машыны да јохумду! Бајаг Чәбрајыл мөләји даһыма алыб чәннәтә апардым! Бир машын нә олан шејди, һә? Машына гојуб апарардым дә!..
 ГОНШУ (тамам өзүнү итирмиш). Дајан бир!.. Гулаг асл!..
 КИШИ. Сән дарыхма! Мән о Лачыновун анасыны ағладым, сән дө бах! Гајтарсын мәнним он беш мин долларымы! Гәзетә јазачағам!
 ГОНШУ. Сәс салма! Бир дөгигә дајан!
 КИШИ. Митинг еләјәчәјәм! Кедиб евләринин габағында митинг еләјәчәјәм! Телевизијаја кедәчәјәм!
 ГОНШУ. Јаваш!..
 КИШИ. Мән она о гәдәр рүшвәтлик мал алмышам! Амма мәнним бир дәнә машыным да јохду!
 ГОНШУ. Гулаг асл!..
 КИШИ (ғышгырыр). Лачынов! Сәнә ар олсун!
 ГОНШУ. Јаваш!.. Билирсән сәнә нејләјәр?!
 КИШИ. Мәнә?
 ГОНШУ. Бәли! (О тәрәф бу тәрәфә бахараг јавашдан). Сән ону танымырсан!.. О о о!..

Пауза.

КИШИ. Мәнә һеч нә едә билмәз!
 ГОНШУ. Нијә?
 КИШИ. Чүнки мән дәлијәм! (Ғышгырыр). Лачынов!
 ГОНШУ. Алә, сәнә еләјә билмәз, мәнә еләјәр дә!..
 КИШИ (ғышгырыр). Лачынов!
 ГОНШУ. Онда мәни... онда мәни мәнә еләмә!..
 КИШИ (даһа да ғышыбы). Јох, мәни дајандырмаг мүмкүн дејил!
 Мән һәзрәт Чәбрајыла сөз вермишәм! (Ғышгырыр). Лачынов!.. Рүшвәт-хор!.. Мәнним һеч машыным да јохду!..
 ГОНШУ. Вар!.. Вар!..
 КИШИ. Нә вар?
 ГОНШУ. Машын вар! Вар машын! Мән өлмүшәм бөјәм? Мән елә бу күн сәнә машын алачам!
 КИШИ. Ахы!..
 ГОНШУ. Дедим, гуртарды! Гоншу гоншуја һансы күндә көрәкди?
 Арвад мәчмәјидә чәј, Огул өлиндә «Капитал» вә Ғыз сәһнәјә дахил олурлар.
 АРВАД. Бу нә сәс-күјдү?
 ГОНШУ. Неч!..
 КИШИ (сәһнә боју фырланараг, куја ки, машын сүрүр). Ба-бап!.. Трррр!.. Вы-ы-ы!..
 АРВАД. Јенә нејләјирсән?
 КИШИ (Арвада). Ба-бап!.. Чәкил јолдан!..
 АРВАД. Нә?
 ҒЫЗ. Көрмүрсән, машын сүрүр.
 КИШИ. Ба-бап!.. Чәкилин јолдан!..
 АРВАД (ағламышыр). Ај јазыг!.. Сәннә һеч машынын вар?
 ГОНШУ. Вар! Онун машыны вар! Мән бу гәрара кәлдим ки, сизин бу чәтин вахтынызда хәјријәчи киими, сизә бир машын һәдијә едим! Бир аз ишләнмиш олар, анчаг ејби јох!..

Пауза.

КИШИ (сәһнә боју фырланараг куја ки, машын сүрүр). Ба-бап!.. Вы-ы-ы!..
 ОҒУЛ. Нечә? Бизим машынымыз олачаг? Мән машын сүрәчәјәм?
 ҒЫЗ. Сузик дө сүрәчәк!
 АРВАД. Чох сағ олун, ај гоншу! Сиз гардашдан да артыгсыз!
 ГОНШУ. Бир шеј дејил!..
 КИШИ (сәһнә боју). Ба-бап!.. Вы-ы-ы!..
 ОҒУЛ (севинчкдән билмир ки, нә етсин вә бирдән јадына дүшүр).
 Аначан, бу саат пәһчәрәни баглајачам!

Ишыг сөнүр.

СӘККИЗИНЧИ ШӘКИЛ

Кишинин өви. Ахшамүстү. Киши, Арвад, Огул, Ғыз, Дост.
 Арвад отуруб нәсә тохујур. Киши күзкүнүн габағындады.
 КИШИ (күзкүдә өзүнә баха-баха). Вај!.. Саггал нечә басыб мәнни!..
 АРВАД (јаваш-јаваш артан бир һәјәчанла). Ај, нә јахшы!.. Дејәсән өзүнә кәлирсән, һә?
 КИШИ. Узгырханымы, сабун көпүјүнү кәтирин! Фырчамы кәтирин!..
 АРВАД (чағырыр). Ај ғыз, тез елә! Узгырханы-зады кәтир бурал ҒЫЗ (сәһнәјә дахил олур). Нә олуб?
 АРВАД. Папа үзүнү ғырхмаг истәјир! Тез елә! Нә лазымды, кәтир! ҒЫЗ (севинчәк). Ој, папа, нә јахшы! Сузикә дејәчәјәм! (Ғачыб сәһнәдән чыхыр).
 КИШИ (диггәтлә күзкүјә баха-баха әлини үзүнә сүртүр). Көр нә гәдәрди е!..
 АРВАД (јавашдан). Өзүнә фикир вермәјә башләјыбса, демәли ајылыр! Валлаһ, евә машын кәләндән сонра, елә бил һәр шеј дүзәлмәјә башлајыб!
 КИШИ (ғышгырыр). Сабун!
 АРВАД (ғышгырыр). Нә олду?
 ҒЫЗ (сәһнә архасындан). Бу саат! Гој әввәлчә Сузикә зәнк еләјим!..
 АРВАД. Нә Сузик? Тез узгырханы кәтир!
 КИШИ (ғышгырыр). Фырча!..
 ҒЫЗ (ләвазиматлары кәтирәрәк инчик). Сузик дејәчәк ки, нијә әввәлчә мәнә демәдин? (Мәчмәјини атасына верир). Ала, (Арвада). Сузик билирсән нә дејир? Дејир ки, мән, јәни ки, о, рытсарам! Дејир ки, әјәр сәннә папанын башы... е... папан хәстәләнибсә, мән көрәк сәни даһа артыг горујам!..
 АРВАД. Сәннә үзүнү көрмәмишәм, ај Сузик, амма хошбәхт олсан!
 ҒЫЗ. Мәннән бир јердә!
 АРВАД. Аллаһ еләсин!
 КИШИ (мәчмәјини күзкүнүн габағына гојур вә фырчаны көтүрүб сабун булаја-булаја јенә диггәтлә күзкүјә бахыр). Ај-јај-јај!.. (Фырчаны күзкүјә апарыб күзкүдәки өксини сабунламаға башлајыр).
 АРВАД. Сән нә едирсән?
 ҒЫЗ. Папа!..
 КИШИ. Нечә нә едирсән? Нә ғышгырырсыз? (Күзкүнү көстәрир).
 Көрмүрсән нә гәдәр түк вар? (Узгырханла күзкүдәки өксини ғырхмаға башлајыр).
 АРВАД. Дајан! Дајан! Күзкүнү дө хараб еләмә!
 ҒЫЗ. Јахшы ки, Сузикә демәдим!
 Арвад узгырханы Кишинин өлиндән алыр. Ешикдән машын сәси кәлир, сонра Огул сәһнәјә дахил олур.
 ОҒУЛ (руһ јүксәклији илә). Салам!..

Пауза.

(Кæлиб анасынын бојуну гучаглајараг). Балача Володја анасыны чох сеvirди!..

ГЫЗ. Балача Володја да машын вермишдилер?

АРВАД. Бæсди!

ГЫЗ. Көрмүрсөн? Сузикæ вермир машины сүрмæјә!..

Киши јенә күзүнү гырхмаг истәјир.

АРВАД. Дидишмәјин!.. (Кишини көстөрир). Онсуз да дәрдимиз аз дејил!.. Көрүрсүз?!

ОГУЛ. Јенә нә олуб, аначан?

АРВАД. Үзүнү гырхмаг әвәзинә, күзүнү гырхмаг истәјир!..

ОГУЛ. Бу саат! Бу саат мән өзүм онун үзүнү гырхаҗағам! (Кишијә јакынлашыб үзгырханы онун әлиндән алып). Крупскаја дејирди ки, өвлад көрөк валидејинләринә көмәк етсин! (Чиддәчәд илә Кишинин үзүнү гырхамаға башлајыр).

ГЫЗ. Нә олсун? Сузик дә олсајды, гырхарды!

ОГУЛ (атасынын үзүнү гырха гырха һәвәслә). Машындан сонра, партијада мәнним мөвгеләрим чох мөһкәмләниб! Инди мәннимлә һесаблашырлар!

КИШИ (гышгырыр). Јашасын коммунизм!

ОГУЛ. Бәли, ата! Бир вахт көләчәк, халгымыз јенә нүмајишә чыхаҗат! О заман мән трибунада парад гәбул едәчәјәм!

АРВАД. Иншаллаһ!

Гапынын зәнки чалыныр.

ГЫЗ (гапыны ачмаға кедә-кедә). Нә олсун? Сузик дә бөјүк адам олаҗат! (Сәһнәдән чыхыр).

КИШИ (күзүнү көстөрәрәк үзгырханы Огулун әлиндән алмаг истәјир. Гој буну мән гырхым!

ОГУЛ. Дајан, атачан!..

ДОСТ (сәһнә архасындан). Ији ахшамлар!

ГЫЗ (сәһнә архасындан). Салам!..

ДОСТ (сәһнәә дахил олур). Ији ахшамлар.. Әчәба насылдыр бизим аркадашымыз?

АРВАД (дәриндән көкс өтүрүр). Көрәк дә!..

КИШИ. О-о-о!.. (Голу илә Огулу өзүндән кәнарлашдырараг Доста јакынлашыр). Јолдаш Ленин! (Ону гучаглајыр). Әзиз Владимир Илич! Хош көрдүк! Хош көрдүк! (Гамарлајыб Досту өлүр).

ДОСТ (ону өзүндән кәнарлашдырмаға чалышыр). Јаваш!.. Јаваш, үст башымы сабунладың!

КИШИ. Сабунун сәнә хејри вар!

ДОСТ. Бурах!

КИШИ. Аһ, сәнин сачын нечә дә төкүлүб! Әзиз Володја!

ДОСТ. Бурах!

КИШИ. Пролетариатын даһи рәһбәри! Мәнним әзиз Достум! (Ону јенә гучагламаг истәјир).

ДОСТ. Јох!.. Јох!.. Сәнә нечә дафә демишәм ки, мән Ленин дејиләм! (Огула). Көмәк елә дә!

ОГУЛ. Нә олуб? Пис-адама охшатмыр ки, сизи! Нәсионалист! (һирслә сәһнәдән чыхыр).

КИШИ. Бæсди, Владимир Илич! Бæсди! һәч зарафатындан галмырсан а!.. (Арваде). Ушагылда да белә иди!.. Онда кечәл дејилди, әмәлли-башлы сачы вар иди!.. (Бирдән көврәлир). Еһ, Володја!.. һаны сәнин о гыврым сачларың? Төкдүн о сачлары бизим көзәл һәјатымыз намина!

Әзиз Улајанов! Кәл!.. Кәл, сәни бир дә бағрыма басым!..

ДОСТ. Јох! Мән Ленин дејиләм! Шурасыны бир дәфәлик анла!

АРВАД. Фикир вермәјин!..

ДОСТ. Ахы, бүтүн бөдәнимки сабунладың!..

КИШИ. Дедим ки, сабун сәнин ү-үн ваҗибди! Володја!

ДОСТ. Јох!

КИШИ (чидди). Даһа бу олмады, Владимир Илич! Инди нәдән еһтијат едирсиз? Даһа кизли фәалијәтинизә, консперасијәә еһтијаж јохду! Биз инди сәнин гурдугун өлкәдә јашајырыг!

АРВАД. Еһ, кетди о өлкә!.. Әтин килосу бир манат дохсан гәпик иди!

КИШИ. Хејр! Сән бу сөзләрә инанма, әзиз Владимир Илич! Биз Сталини хорбакор еләдик! Хрушшова гәрғыдалы јығдыг вә Американы өтүб кечдик! Брежневә, бах, бура гәдәр (Әли илә гуршагдан ашағысыны көстөрир.) орден вердик! Сонра Горбачова перестройка еләдик! Аһ, Миша!.. Миша!.. О дә сәнин кими кечәлди!

ДОСТ (тамам быкмыш). Мән Ленин дејиләм!

АРВАД. Фикир вермәјин!..

КИШИ. Нечә фикир вермәјин? Нечә мән Ленин дејиләм? Мән сәнин Надежда Константиновнаја мәнәббәтин һаггында поэма јазырам! Крупскаја да сәни сеvirди!

ДОСТ. Тамам, заваллы аркадашым! Сән јорғунсан, кет истираһәт јап!

КИШИ. Нә истираһәт, чаным? Сизин кими сеvirдиләр һаггында поэма јазаркән, мән кедиб истираһәт едә биләрәм? Ленин бу отагда, бах, бурада дајанмышды (Көстөрир.), Крупскаја да, бах, бурада дајанмышды (Көстөрир). Индики кими, көзләримин габагындады!

АРВАД. Ај аман!..

КИШИ. Ијирми илдән сонра јенидән көрүшмүшдүләр! Ленин дејирди: «Кәлин биз јени бир һәјат гураг!.. Биз өз мәнәббәтимизин тимсалында түрк дүнјасынын өлмәз әнәнәларини јашадаг!..». Крупскаја да дејирди: «Сиз нә данышырсыз? Мәнним һәјат јолдашым вар!..».

АРВАД. Көр көзүнә нәләр көрүнүр е!..

КИШИ. Мән редаксијалара кедиб бу үлви мәнәббәт һаггында поэманы бүтүн ичтимајјәтә бәјән едәчәјәм!

ДОСТ (һәјәчанлы). Јох, ләзым дејил!

КИШИ. Нечә ләзым дејил? Мән сизин мәнәббәт дастанынызы јазмаја биләрәмми? Бу әсәрин ады «Володја вә Надја дастаны» олаҗат! Гој һамы Ленин илә Крупскајанын, бах, бурадакы бу үлви мәнәббәтиндән хәбәр тутсун!

ДОСТ (һәјәчанлы). Өзүнә башга бир әјләнчә тап!

КИШИ. Јох! Бу мүмкүн дејил!

АРВАД. Әшши, гојун јазсын, башы гарышсын дә!..

ДОСТ. Јох! Јох!

КИШИ. Әзиз Ленин! Владимир Илич! Баша дүшүн, мән о поеманы јазмаја билмәрәм!

ДОСТ. Ахы, нә үчүн?

КИШИ. Чунки мән о поэмаја көрә гонорар алаҗағам! Сонра да о гонорары вериб (Әли илә таваны көстөрир.) евимизә лјустур алаҗам!

Пауза.

ДОСТ (тавана бахыр). Сән!.. сән истираһәт елә!.. О лјустур мән алаҗам!

КИШИ. Мән биллур лјустур алаҗам!

ДОСТ. Әвәт!.. Әвәт!.. Мән мәнәббәтә нанкор ола билмәрәм!

АРВАД. Нә?

ДОСТ. һеч!.. һеч!..

КИШИ. Импортны!

ДОСТ. Әвәт!.. Әвәт!..

АРВАД. А-а-а!.. Сиз нә әзијәт чәкирсиз?

ДОСТ. Биз достуғ! Хаһиш едирәм бу һәдјијәни мәнән гәбул едәсиниз!

АРВАД. Сиз нечә дә достунузун гәйгысына галырсыз! Онун истира-
һәти намина белә бир һәдијә едирсиз!.. Чох сағ олун!..

ДОСТ. Бир шеј дејил! Мән кетдим лјустур алмага! (Сәһнәдән чы-
хыр).

Киши јенә диггәтлә күзкүјә бахыр.

АРВАД. Бизим дә евимиздә лјустур јанармыш! (Кишијә бахыб оғлуну
чағырыр). Папанын үзү сабунлу галды ахы!

ОГУЛ (әлиндә үзгырхан сәһнәјә дахил олур). Кетди о насионалист?

АРВАД. О насионалист дејил, есил достду! Кәп папанын үзүнү гырх
гуртар!

Огул Кишинин үзүнү гырхмега башлајыр.

О кетди бизә биллур лјустур алсын!

ОГУЛ. Нә?

КИШИ (гышгырыр). Кәсдин үзүмү!.. Ган кәлир!..

АРВАД (гышгырыр). Ај гыз, тез јод кәтир!

КИШИ. Милләтин дә башыны белә гырхырсыз?!

Ишыг сөнүр.

ДОГГУЗУНЧУ ШӘКИЛ

Сәһнә тамам геранлыг ичиндәди.

Кимсә о геранлыгдә әл фәһнеринин заиф ишыгыны дөшәмәјә, диварлара, ев өшјә,
ларына сала-сала сәһнәдә вәр-кәл еләјир, амма бунун ким олдуғуну муюјән етмәк
мүмкүн дејил.

Бармағларынын учундә еһтијатла әддымлајыр. Дәјаныб гулағ асыр.

Хорулту сәси кәлир.

Јенә бармағларынын учундә еһтијатла әддымлајыр. Дәјаныб әлијлә нәсә ахтарыр
вә дејәсән ахтардығыны тапыр.

Сәһнәнин ортасында архасы тамашачыларә тәрәф отуруб јерини раһатлајыр вә
фәһнерин ишыгында гәзет охумага башлајыр.

Онун архасы тамашачыларә тәрәф олдуғу үчүн, сифәти көрүнмүр.

Ишыг сөнүр.

ОНУНЧУ ШӘКИЛ

Кишинин еви, Күнорта, Киши, Арвад, Лидер, Ханым,
Киши чиддә-чәһдлә кағыз-куғуздан нәсә дүзәлдир.

ЛИДЕР. Нә, нечәсән, әзиз дост?

ХАНЫМ. Валлаһ, сијаси фәалијјәтимиз о гәдәрди ки, хүчлә вахт
тапыб кәлдик сизи јолухмаға.

АРВАД. Чох сағ олун!..

ЛИДЕР. Ејби јох, пис күнүн өмрү аз олар. Нә вәр, нә јох?

КИШИ (кағыз-куғузла мәшғул ола-ола). Јахшыјам!..

ЛИДЕР. Көрүрәм... Јахшы дәјирсән көзүмә!..

ХАНЫМ. Еләди!..

КИШИ. Амма...
ЛИДЕР. Нә амма?

КИШИ. Нәр кечә јухуда сичанлары көрүрәм...
ЛИДЕР. Сичанлары?

КИШИ (әввәлки кими кағыз-куғузла мәшғул ола-ола). Нә...
ЛИДЕР. Нечә көрүсән?

КИШИ. Көрүрәм ки, бизим евин сичанлары илә гоншунун сичанлары
команда дүзәлдиб бир-бирләри илә футбол ојнајырлар...
АРВАД (көкс өтүрәрәк). Еһ!.. һәким белә һаллар үчүн дәрман вериб,
инди ичәрсән, елә јухулар көрмәзсән... (Гәлхыб үстүндә хејли дәрман

јығылмыш мизә јахынлашыр вә дәрманларын арасындан ики һәб сечиб
су илә кәтирир). Ала!.. Ич!..

КИШИ (башыны кағыз-куғуздан галдырыр). Олмаз сабаһ ичим?

АРВАД. Нијә сабаһ?

КИШИ. Бу кечә финал ојнамағлар!

Пауза.

ХАНЫМ (сәһбәти дәјишмәк үчүн, тавандан асылмыш чилчырағы кес-
тәрир). Нә көзәл чилчырағыныз вәр!..

АРВАД. Нә...
ЛИДЕР. Оғлунуз көрүкмүр... Јенә «Капитал»ы охујур?

АРВАД. Вахт тапанда, охујур. Евин бүтүн ишләри онун бојундады!
Машаллаһ! (Көксүнү өтүрүр). Еһ!.. нәр шеј јахшыды... Елә бил һәјат
бизимчүн тәзәдән башлајыр... Бирчә... (Кишини көстәрир). Бирчә бунун
дәрди!..

КИШИ. Артыг ијирми једди дә'вәтнамә һазырды!

ЛИДЕР. Нејирсән е бу дә'вәтнамәләри?

КИШИ (тәәччүблә). Нечә нејирсән?

ЛИДЕР. Нә дә, нејирсән? (Күлүмсәјир). Сәһәрән јазырсан, јапыш-
дырырсан...

КИШИ. Тој еләјәчәјәм!

ЛИДЕР. Тој?

КИШИ. Белә!

Арвад дәриндән көксүнү өтүрүр.

ЛИДЕР. Аллаһ хејир версин!.. Сорумағ ајыб олдасын, кимин тојуду?

КИШИ. Мәним!

АРВАД. Нә?

ЛИДЕР. Әзиз дост, сәнин арвадын, ушағларын...
АРВАД (ајаға галхыр). Оф-ф!.. Белә дә дәрд олар?..

ХАНЫМ (ајаға галхыр). Ејби јох... Кечәр... Гој кишиләр өзләри оту-
руб сәһбәт еләсинләр... Кедак о бири отаға, биз дә өз сәһбәтимизи
еләјәк. Мән дә һеч олдасы беш дәгигә сијаси мүбаризәмиздән ајрылым!..

Ханымла Арвад сәһнәдән чыхыр.

ЛИДЕР. Нә, үрәјивә тәзә арвад дүшүб, еј залым?!

КИШИ. Јох, мән арвад алмырам?

ЛИДЕР. Арвад алмырсан?

КИШИ. Хејир!

Пауза.

ЛИДЕР. Кичик тој еләјирсән?

КИШИ. Хејир!

ЛИДЕР. Бәс нә еләјирсән?

КИШИ. Мән партија алырам!

ЛИДЕР. Нә?

КИШИ. ММДККАП!

ЛИДЕР. Баша дүшмәдим...
КИШИ. Миллијәтчи Маарифчи Демократик Консерватор Кәләчәк

Азәрбајчан Партијасы! Мән ики јүз әлли дә'вәтнамә дүзәлдиб (һәзз ала-
ала сәһәрән бәри дүзәлтдији алабәзәк дә'вәтнамәләрдән бирини кәту-
руб бахыр.) һөрмәтли адамларә пәјләјәчәғәм. һамы елә биләчәк ки,
мәним тојумду! Анчағ гонағлар кәләндән сонра, мән бәјән еләјәчәјәк
ки, гадынла јох, Миллијәтчи Маарифчи Демократик Консерватор Кәлә-
чәк Азәрбајчан Партијасы илә евләнирәм!

Пауза.

Бәли Бизим бу сәһәдә тәчрүбәмиз вәр! Бәс сәнин ад күнүндә парти-
јајәратмадыг? Бу, сијасәт әләминдә јени бр көшфдир! Мән журна-
листләри дә бура дә'вәт еләјәчәјәм! Сәнин партијанын тәчрүбәсини он-
лара нүмунә кәстәрәчәјәм! Гој бу көшфи дүнјаја јәйснлар! Бүтүн гонағ-

лары баша салачагам! Онлар да мени Миллијэтчи Маарифчи Демократик Консерватор Жөлөчөк Азербайжан Партиясы илө евлөндирөчөклөр!
Пауза.

ЛИДЕР (жаваш-жаваш артан бир һәјәчанла). Бура бах, бу чох бекара бир фикирди! Буну башындан чыхарт! Журналистләр бу саат сенсасија ахтарыр.

КИШИ. Чох көзөл! Нијә башымдан чыхарым? (Дә'вәтнамәни она көстөрөр). Көрмүрсән нечә көзәлди?

ЛИДЕР. Мән сәнә көзәл шөкилли китаблар аларам, отуруб бахарсан...

КИШИ. Јох! Мән ММДККАП-ла евлөнирәм!

ЛИДЕР. Бура бах, јохса бизим партијанын рәғибләри кәлиб сәни башдан чыхарыблар, һә? Дүзүнү де?

КИШИ. Хәјир! (һирсләнир). Мәни ким башдан чыхара биләр?

ЛИДЕР (тәләсик). Неч ким! Сән... сән бу барәдә һеч кимә бир сөздә демәмисән ки?

КИШИ. Мән хәбәрчијәм бәјәм?

ЛИДЕР. О мә'нада демирәм... Јә'ни тојува һәлә гонаг чағырмамысан?

КИШИ. һәлә јох. Дарыхма! Мән ММДККАП-ла евлөнөндөн сонра, сөһинлә муттәфиг олачагам! Сечкиләрә бир јердә кедәчәјик! (Ајаға галыб ғышгырыр). Гәләбә бизимдир!

ЛИДЕР. Јаваш! Јаваш! Белә шөјләрлә зарафат еләмәк олмаз!..

КИШИ. Зарафат нәди, чаным? Сән дәли олмусан?

ЛИДЕР. Јох...

КИШИ. Дејирәм ахы... Артыг низәмнамәни јазыб гуртарырам. Ону Әдлјјә Назирлијинә көндөрөчәјәм ки, сәһин партијанын тәчрүбәси әсәсында гејдә алсынлар! Алачаглар! Назир муавини мәһим достумду! Өзүм олачам сәдр, о'лум да олачаг Баш катиб!

ЛИДЕР. О коммунистди ти!

КИШИ. Нә олар? Орда Сјаси Бүронун үзүјүдү, әмма бурда олачаг Баш катиб! Евимизи дә еләјәчәјәм партијанын гәраркаһы. Сонра пул топлајачагыг партијајал! Сонра да партијанын пулујла бураны ә'ла тә'мир еләтирөчәјәм!

ЛИДЕР. Бура бах...

КИШИ. Сән нараһат олма, дедим. Бәј!.. Сәһин партијаһла муттәфиг олачагыг дә!.. Горхма! һәр шөј ә'ла олачаг! Бураны да көзәл тә'мир едөчәјәм!

ЛИДЕР (өзүнү сахлаја билмәјиб ғышгырыр). Сәһи көрәк дәлиханаја апарсынлар! Демократик өлкәдә олсајдың, сән инди чоһдан дәлихана-дајдың!

АРВАД (сәһнә әрхасындан). Бизимләсиз?

ЛИДЕР (тәләсик). Хәјир!

КИШИ. Сәһин һәјәчаныны баша дүшүрәм, мәһим әзиз синиф јолдашым! Бу севинчдәнди! Сән дә мәһимлә бирликдә севинирсән! Артыг ијирми једди дә'вәтнамә һазырды! Галыб, ики јүз ијирми үч дә'вәтнамә! Сабаһдан јаваш-јаваш гонаглары дә'вәт еләмәјә башлајачам. Биринчи журналистләри чағырачам! Дарыхма, сәһи елә индидән дә'вәт едирәм! Журналистләрин габагында сәһи әмәлли-башлы тә'рифләјәчәјәм! Ким өз ад күнүндә партија јарәдә биләр, һә? Буну һеч Сталин дә бачармазды! Вахтыны тә'јин еләмишәм! Кәләһ һәфтәһин чәршәнбә ахшамы мәһим тојумду! (Ики өһини дә кениш ачараг отағы көстөрир). Сонра да бураны ә'ла тә'мир едөчәјәм!

Пауза.

Ә'ла тә'мир!..

Пауза.

ЛИДЕР. Бура бах...

КИШИ. Дедим ки, сәһи тә'рифләјәчәјәм дә! Сәһи һәмјә һүмунә көстөрөчәјәм! Гој көрсүнләр ки, Азербайжанда нечә әждаһалар вар! Сонра да бураны тә'мир еләтирөчәјәм!

ЛИДЕР. Јох... Гулағ ас, бураны... бураны мән тә'мир еләтирөрәм... Бизим партијанын вәсаитинә... Бейнәлхалг симпозиум кечирмәк истәјирдик... Сән бу тој мәсәләсини бурах кетсин...

КИШИ. һә?

ЛИДЕР. һә...

КИШИ. Нә вахт?

ЛИДЕР. Нә нә вахт?

КИШИ. Тә'мир?

ЛИДЕР. Кәләһ ә!..

КИШИ. Јох!.. Мәһимчүн субәј галмағ чох чәтинди! Мән евлөнирәм! Мән өз партијаһы алырам!

ЛИДЕР. Јахшы, кәләһ һәфтә...

КИШИ. Јох! Мән субәјлыға дөзә билмирәм!

ЛИДЕР. Јахшы, јахшы... Сабаһ башлајырам...

КИШИ. һә?

ЛИДЕР. һә...

Пауза.

Һә, сабаһ башлајырам...

КИШИ. Онда мән кедим низәмнамәһин әвәзинә роман јазым...

ЛИДЕР. һә, кет роман јаз! Анчағ тәчрүбәдән-заддан јазма! Тојду, ад күнүдү, белә шөјләрдән јазма! Инди милләтин ағыр күнүдү! Јемәјә бир шөј талмыр! Сән милләтин дәрдиндән јаз! Баша дүшдүн? Милләтин дәрдиндән!

КИШИ. Мән сәнәт әсәри јаратмаға кедирәм! (Чошгун). Јох, мән кетмирәм! Илһам пәрисы мәһи өз ганадларында апарыр!

(Голларыны кениш ачыб, куја ки, учур, сәһнәдән чыхыр).

Ишығ сөнүр.

ОН БИРИНЧИ ШӘКИЛ

Кишинин еви. Күнорта. Киши, Арвәд, Огул, Ғыз, фәһләләр.

Үч-дөрд фәһләдән кими евин диварыны рәһкәјир, кими һараса мала чәкир, гапыја чәфта вурур, пәнчәрәһин тахтасыны гашыјыр вә с., бир сөзлә, әвдә шыдырығы тә'мир ишләри кедир.

Киши пәнчәрәдән биринин гаршысында отуруб вә ешијә бахыр, Арвәд бөјүк бир һөвәс вә чидди-чөһд илә фәһләлорин ишинә рәһбәрлик едир, Ғыз да бөјүк руһ јүк-сәкпји вә марағла ора-бура бахыр.

АРВАД. Бах, бураны көрүрсүз, көј рәһкәләр рәһкәләјин, анчағ тамәм көј олмасын...

І ФӘҺЛӘ. Көј рәһкәләјим, анчағ көј олмасын?

АРВАД. һә...

І ФӘҺЛӘ. Ону нечә еләјим?

АРВАД. Бах, бу көј...

І ФӘҺЛӘ. һә...

АРВАД. Инди үстүндән сары вурур...

І ФӘҺЛӘ (фырча илә рәһки сүртүр). Ала...

АРВАД (севинчлә). Көрдүн! Бах, белә! Ијирми илди мән кечә јухуда да бу рәһкәләри көрүрәм!..

ҒЫЗ (кәлиб бахыр). Ој, нә көзәлди! Гој Сузикә зәһк еләјим дејим! (һәјәчанла гачыб сәһнәдән чыхыр).

АРВАД. Бах, бурда мутлаг әг бир хәтт кечмәлиди!..

Машын сәси кәлир, сонра Оғул әлиндә зәнбил сәһнәјә дахил олур.
ОҒУЛ. Салам, јолдаш фәһләләр!

II ФӘНЛӘ (о бири фәһләјә). Бу нә дејир, әлә?

ОҒУЛ (јумруғуну јухары галдырыр). Биз галиб кәләчәјик!

II ФӘНЛӘ. Нә галиб, әлә? Бизим обедимизи верин дә!..

АРВАД. Дарырмајын! Әввәләчә иш, сонра јемәк!

ОҒУЛ. Роза Луксембург дејиб ки, әмәк инсанын јарашығыдыр!

II ФӘНЛӘ. Нә?

ГЫЗ (сәһнәјә дахил олур). Сузик дејир ки, сарынын үстүндән дә бир аз јашыл вурмағ лазымды!

АРВАД (Гыза фикир вермәдән Оғулун кәтирдији зәнбили ача-ача Кишијә јахынлашыр). Бах, оғлумузу көрүрсән?! Мәшәллаһ! Көр сәнин үчүн нечә көзәл консервләри алыб!.

ГЫЗ. Мән дә јејәчәјәм!

АРВАД. Бах, газ чийәринин паштети...

ГЫЗ. Сузик ону хошләмәйр!

АРВАД. Бу да бадымчан күрүсү...

КИШИ (руһ јүксәклији илә). Гој бир мән сағалым!

АРВАД. Аллаһ гојса! Аллаһ гојса!

КИШИ. Онда бир дәнә бөјүк консерваторија тикдирәчәјәм!

АРВАД. Нә?

КИШИ. Консерваторија!

АРВАД. Консерваторијаны нејирсән?

КИШИ. Консервләри сахламаға јеримиз олсун!

Пауза.

II ФӘНЛӘ. Ај бачы, обедин вахты чохдән кечиб е!..

Ишығ сөнүр.

ОН ИКИНЧИ ШӘКИЛ.

Бағча. Күнорта. Лидер, Ханым, Гоншу.

ГОНШУ. Тәбрик едирәм сизи!.. Тәбрик едирәм!..

ХАНЫМ. Нә олуб? Ағлы башына кәлиб?

ГОНШУ. Јох, әшли! О јазығын башы елә хараб олмајыб ки, тәздәдән дүзәлсин! Әслинә бахсан... Валлаһ, һеч әввәлдән дә онун башынын бир шеј јох иди! Бу јазы-позу адамлары бир аз белә дә... (Әлини башынын үстүндә јелләјир). Бир-тәһәр олурлар!.. (Лидерә). Сизи тәбрик едирәм, сизи!..

ЛИДЕР. Мәни?

ГОНШУ. Бәли, сизи! Милләтин бөјүк сијаси хадимини!

ЛИДЕР (тәвазәкарлығла). Мән халғым үчүн чалышырам...

ГОНШУ. Билирәм! Бәс нечә? Тәбрик едирәм!

ХАНЫМ (сәбирсиз). Ахы, нә мүнәсибәтлә?

ГОНШУ. Нечә нә мүнәсибәтлә? (Лидерә). Сизә Аграр Сијасәт Узрә назир вәзифәси тәклиф едибләр. Анчаг сиз о бојда вәзифәдән имтина етмисиниз!

Пауза.

ЛИДЕР. Пәј атоннан! (Әтрафа бахыр). Дәјәсән јерин дә гулағы вар е!..

ГОНШУ. А киши! Бу мәмләкәтдә белә ишләрдә, бах, бунун да... (Чи-биндә гурдаланыр, доллар чыхарыб, тәздәдән тез чибина басыр.) бунун јох... бах, бунун... (Ахыр ки, чибиндән кибрит гутусу чыхарыр вә бир кибрит чөлүнү көтүрүб кәстәрир.) бунун да гулағлары вар! Сиз нәји гојуб, нәји ахтарырсыз?! Әһсән сиз! О бојда вәзифәдән имтина етмәк!

ЛИДЕР (шәстлә). Мәни вәзифә марағландырмыр!..

ХАНЫМ. Бизим партијаны мүстәгил Азәрбајчан Республикасынын тәлеји марағландырдыр!..

ГОНШУ. Әһсән! Бәсәкәллаһ!

ЛИДЕР (кет-кәдә даһа да гызышарағ). Мән вәзифә дүшкүнү дејиләм! Республикамызын вәтәндашлары буну јахшы билирләр! Буна көрә дә башга сијаси партијалар деғылыр, парчаланыр! Анчаг бизим партијәә күтләви ахын вар!

Пауза.

ХАНЫМ (диггәтлә Гоншуја бахыр вә чибиндән бир дәфтәрчә чыхарыр). Кәлин, сизи дә бизим партијәә үзв јазым!

ГОНШУ. Мәни?

ХАНЫМ. Бәли! Бизим партија сизә е'тимад кәстәрир!

ГОНШУ. Јох, јох!.. Мән јох!..

ХАНЫМ. Сизин ишләриниз јахшы кәдәр!

ГОНШУ. Јох, бачы, јох... О ССРИ-нин Коммунист Партијасы иди, слурдун үзвү ишин дә кәдирди јағ кими! Инди демократијады, бир партијанын үзвү олачагсан, о бириләр тахтабити кими дарашачаглар, чанува! һара кетди, нә еләди, нә газанды, нечә газанды? Бир дәли гујуја бир даш атачаг, бизим гәзетләр дә ки, о дашы кәјдә ахтарыр, сонра кәл о дашы чыхар гујудан, көрүм, нечә чыхарырсын?! Јох, башува дөнүм, мәнә битәрәф олмағ әл верир! Гој дүшсүнләр бир-бирләринин чанына, мәнимки оду ки, ишим кетсин!..

ЛИДЕР. Ај-ај-әј!.. Мән сизи белә принципсиз билмәздим!..

ГОНШУ. Нечә? Мәнәм принципсиз? (Кәнара). Әлә, бир дә көрдүн чәрхи-фәләк дәјишди, бу да олду бөјүкләримиздән бири!.. (Лидерә). Колбаса, сосиска да аграр сијасәтә бахыр дә? һә?

ЛИДЕР. Әлбәттә!

ГОНШУ. Мән ахы бу ишләрлә мәшғулам дә, бу колбасады, сосискады, кәпчонны әтди-зәдди дә, белә-белә ишләрлә дә...

ЛИДЕР. Үмид едирәм ки, дөвләтимизә веркиләри вахтында верир-сиз!

ГОНШУ. Нә? Верки?

Пауза.

Бир дәгигә јахын кәл... (Јавашдан). Нә верки? Мән онсуз да сизин партијанын үзвүәм, анчаг кизли үзвү!..

ХАНЫМ. Јә'ни тәәссүбкеш?

ГОНШУ. Јох е, нә тәәссүбкеш? Әмәлли-башлы кизли үзвү! Өзү дә сизин партијанын һесабына он милјон манат пул кечирирәм!

ЛИДЕР. Он милјон манат?

ГОНШУ. Бәли! Анчаг тәмам кизлин!

ЛИДЕР. Ба-а! Бу нә сөздү?! Бир даш алтда, бир даш үстә! Сизин бизим партијанын үзвү олдуғунузу мәндән башга бир көпәк оғлу бил-мәјәчәк!

ХАНЫМ (тәләсик). Бир дә мәндән башга!

ЛИДЕР. Мәним мәсләк достум! (Ону гучаглајыр). Әгидә јолдашым! Биз сәнинлә әл-әлә вериб мүстәгил республикамызы көзәл кәләчәјә апарачағыр! (Бир дә гучаглашырлар). Биз сәнинлә о көзәл кәләчәјин гуручулары олачағыр!

ГОНШУ. һә, һәләлик сән төк! Мән дә сонра дә... Белә... һә?

ЛИДЕР. Нијә? Сиз вәтәни севмирсиз?

ГОНШУ. Мән?

ЛИДЕР. Бәли, сиз!

ГОНШУ. А-а-а!.. Мән сиздән инчијәрәм а-а-а!.. Бу нә суалды белә? ЛИДЕР (даһа артыг бир еһтирасла). Чаваб верин! Сиз вәтәни севмирсиз?

ГОНШУ. Әлбәттә!

ЛИДЕР. Сиз вәтән үғрунда өлмәјә һазырсыз?

ГОНШУ (бир аз горхмуш). Нечә бәјәм? (һүркмүш нәзәрләрлә кәһ Лидерә, кәһ да Ханыма баха-баха кәнара). Әлә, бунлардан нә десән чы-хәр е!..

ЛИДЕР. һазырсыз вәтән үғрунда өлмәјә?

Пауза.

Һә?
ХАНЫМ. Чаваб, верин дә!
ГОНШУ. Онда... Онда бәс вәтәни ким севәр?

Пауза.

Мән кетдим! (Сивишиб сәһнәдән чыхыр).
ЛИДЕР (онун ардынча). Һара?
ХАНЫМ (онун ардынча). Һара?
ЛИДЕР. Кетди...
ХАНЫМ. Гој гачым о антипатриотун јахасындан тутуб кәтирим бурал!
ЛИДЕР. Јох...
ХАНЫМ. Онда тутуб апарым Патриот Гадынлар Чәмијјәтинә! Орда ону јерә јыкыб...

ЛИДЕР. Лазым дејил... Инди мән бу чүр адамларла нејләјим? Бу чүр адамларла бу бәдбәхт милләти нечә ағ күнләрә чыхарым? Мәмләкәтин дүшдүјү бу бәрбад вәзијјәти нечә арадан көтүрүм? Халгын мәнә олан бөјүк инамыны тәкбашына нечә доғрулдум? Бир тәрәфдән Америка, бир тәрәфдән о бојда Русија, бир тәрәфдән Иран, бир тәрәфдән дә бу чүрә бизимкиләр! Дәли шейтан дејир, өз партијамы игтидарын партијасы илә бирләшдирим!

ХАНЫМ, һә?

ЛИДЕР (гәтијјәтлә). Јох! Бир дә јох! Мән өз сијәси принципләримдән дәнә билмәрәм!

ХАНЫМ. Бәли! Биз өз сијәси принципләримиздән дәнә билмәрик!
(Јәвгәшдән). Көрәсән, он милјону кеңирәчәк?

Лидер чийинләрини чәкир, ја'ни ки, на билим!

Ишыг сөнүр.

ОН ҮЧҮНЧҮ ШӘКИЛ

Кишинин еви. Ахшамчагы. Киши, Арвад, Огул, Гыз, Дост, Профессор.

Киши бир күндә отуруб мизин үстүндәки бир галаг пластилиндән нәсә дүзәлдир. Арвад әлиндә әски, һавәс вә шәвәг илә тә'мирдән тәзәчә чыхмыш евин ора-бурасыны тәмизләјир. Гыз атасынын нә илә мәшгүл олдуғуна бахыр.

Гыз. Папа, сән нә еләјирсән е?

КИШИ. Сус-с-с!..

Гыз. Нијә сусум е? Сузик дејир ки, сәнә чохла суаллар вермәк ләзимди!

КИШИ. Сус-с-с!.. Мән кәшф едирәм!

АРВАД. Мане олма!.. Валлах, һөрдән елә билирәм ки, јухудајам... Буралар јухуда тә'мир олунуб... О лүстүрү јухуда кәтириб бура тахыблар... Машынымыз јухуда ишләјир... Горхурам ки, бирдән јухудан ајылам...

Пауза.

Ирег олсун!

ОГУЛ (Карл Марксын мәшһур әсәрини охуја-охуја сәһнәјә дахил олур). Дәһидир, даһи!

Киши бојланыб китабын сәһифәсине бахмаг истәјир. Огул өзүнү кәнарә чәкир ки, атасы китабын сәһифәсини көрмәсин.

КИШИ. Доггуз? Доггуз...
АРВАД. Нә доггуз?

КИШИ (пластилин кәстәрәрәк). Доггузуну дүзәлдәчәјәм...
ОГУЛ (руһ јүксәклији илә). Биз јенә гајдачагаг!

Гыз. Сузик дејир ки, коммунистләрдән дәј бир шей чыхмајачаг!

Мәним ерим дәлидир

ОГУЛ (һирслә). Сузик савадсыздыр!
Гыз (дәһшәт ичиндә). Нә? Сузик савадсыздыр! Ешитдиз бу нә деди?
Сузик... Сузик «Ленин октябрда» киносуну өзбәр билир!
АРВАД. Јахшы!..

Галынын зәнки чалыныр. Арвад кедиб гапыны ачмаг истәјир.

ОГУЛ. Јох, сән зәһмәт чәкмә, аначан! Мән ачарам! (Сәһнәдән чыхыр).

АРВАД (мүтәәссир). Валлах, доғрудән елә бил јухуду...
КИШИ (мә'налы-мә'налы башыны тәрпәдир вә куја ки, бирдән-бирә машын сүрүр). Ба-бап!.. Бап!..
Дост, ардыјча да Огул сәһнәјә дахил олур. Дост сағгалыны гырхдырыб.

ДОСТ. Ији ахшамлар!

АРВАД. Хош кәлмисиз!

ДОСТ. Нәсылдыр бизим сајын достумуз?

КИШИ (диггәтлә она бахараг тәвчүблә). Владимир Илич...

ДОСТ (она јахынлашараг). Јавручығым, бәс көрмүрсән ки, даһа сағгал јохду? Шимди ангадынмы ки, мән Ленин дејиләм?

КИШИ (онун дедикләринин фәрғина вармадан). Аһ, Владимир Илич,

сиз нә үчүн сағгалынызы гырхдыныз?

Дост адымләдыгча Арвад әлиндәки әски илә паркетдә онун ајаг изләрини силди.

ДОСТ. Јох, мән Владимир Илич дејиләм! Сағгалымы она көрә гырхдырдым ки, сән дәрк едәсән ки, мән Ленин дејиләм!

Гыз. Сиз нечә дә көзәл достусунуз! Атама көрә сағгалынызы гырхдырмысыз! Бу саат... бу саат зәнк еләјиб Сузика дејәчәјәм! (Сәһнәдән чыхыр).

КИШИ (пәришан). Сиз нә үчүн белә етдиниз? Ахы, бүтүн дүнјанын пролетариаты сизи сағгалсыз тәсәввүр етмир!..

ДОСТ. Аллах, Allah!..

ОГУЛ. Сән нараһат олма, ата, дүнја пролетариаты артыг ајылы!

ДОСТ. Кәндиңә кәл, јавручығым!.. Кәндиңә кәл!.. Мән Ленин дејиләм! Ленин өләндә дә сағгалы вар иди. Көрүрсән, мәним сағгалым јохду! Биз сәниңлә бир сскакын чочуғларыјыз!..

Пауза.

КИШИ. Надежда Константиновнанын бу ишдән хәбәри вармы?

ДОСТ (боғазыны арытлајараг о саат тавана бахыр). Әһә-әһә... Көзәл чилчырагды һә!..

КИШИ. Һә... Јахшы...
ДОСТ (пластилин кәстәрәрәк Арвадә). Бу нә јапыр белә?АРВАД. Һәјкәл дүзәлдир...
ДОСТ. Нәсыл?АРВАД. Һә? Баша дүшмәдим...
ДОСТ. Соршурам ки, Һәјкәл дүзәлдир?АРВАД. Бәли... Бу күн бүтүн күнортаны бу ишлә мәшгүл олуб...
Киши јенә бојланыб Огулун охуадуғу китабын сәһифәсине бахмаг истәјир. Огул өзүнү кәнарә чәкир ки, китабын сәһифәси көрүнмәсин.КИШИ. Доггуз... Доггузуну... Һәјкәл...
ДОСТ. Кач Һәјкәл?
КИШИ. Доггуз!

АРВАД. Бајағ да доггуз иди, бәс чохламыр?

КИШИ. Кишинин сөзү бир олар!

ДОСТ. Демәли Һәјкәлчикләр јапырсан, мәним заваллы јавручығым!

КИШИ. Бәли! Мән бөјүк кәшф еләмишәм!.. Бу кәшф мәнә илһам верир!.. Мәним бөјүк јарадычылыг планларым вар, Валодја! Мән Һәјкәлтәрәшлыг сәнәтиндә јени сөз демәк фикриндәјәм!.. Мән өз сәнәтим-

лө халгымын шөһрөтүни бүтүн дүнжаја јајачағам, Валодја! һајыф, һајыф Марја Александровна, сәнин әзиз анаң, бизим бу јаҗадычылығ тән-тәнәмизи көрмәди! О, мәнн дә сәнин гәдәр севирди, Валодја, мән буну һеч вахт јадымдан чыхармарам! Инди мән он дәнә... (Оғула тәрәф бахыр.) Јох, доғуз дәнә һејкәл үзәриндә ишләјирәм, онлары далбадал учалдачағам!..

ДОСТ. Еһ, заваллы аркадашым, һејкәлләрин дағылдығы бир зәманәдә сән һејкәли јапырсант!.. Нередә инди о уча һејкәлләр? Нередә Сталинин һејкәлләри? Ленинин һејкәлләри? Нередә Кировун һејкәли? Әли узанмышды Бакынын үзәринә! (Көстәрир). Нередә? Сөкүлдү!.. Дағылдылды!.. һәр шеј тар-мар олду!..

ОГУЛ. Аһа, Сиз дә совет дөврүнүн һәсрәтини чәкирсиз!

ДОСТ. Хејир! Хејир! Мәним түркчүлүк әгидәм дәнмәздир! Бакынын үзәринә кәрәк бабамыз Атилланын, әннәмиз Томрисин әлләри узана! Фәғәт бунлар һәлә јапылмамыш!..

КИШИ. Елә мәсәлә дә бундады дә, Владимир Илич! (Ајаға галхыб һәм бабадан, һәм дә архадан диггәтлә Достун башына бахыр). Буде, сизин башыныз!.. Мән дүнја һејкәлтәрәшлары арасында илк дәфә белә бир көшф еләмишәм! Даһа һеч ким һејкәлләри дағымтајачағ!

АРВАД. Аллаһ еләсин!

ДОСТ. Фәғәт бу насыл олачағ, заваллы јавручуғым? Инсанлар бир-бирини ғырыркән, ингилаблар јапыркән, һөкмдарлар бир-бирини әвәз едиркән, сән, заваллы аркадашым, буна насыл наил олачағсан?

АРВАД (јавашдан). Мән бунун сөзләриндән һеч нә баша дүш-мүрәм!..

КИШИ. Бах, Валодја! Мән һејкәлләрин бәдәнини дүзәлдирәм. Бој нунә да винт гојурам!

ДОСТ. Винт?

КИШИ. Әвәт! Винт гојурам ки, һејкәлин башыны винтлә буруб бәдәнинә пәрчим едәсән! Мисал үчүн, сәнин башыны! Сонра һачан ләзим олду, бу башы чыхар, башга бирисинин башыны бур, пәрчим елә ора!

Пауза. Гапынын зәнки чалыныр.

АРВАД. Бу саат!

ОГУЛ. Сән әзијәт чәкмә.. (Сәһнәдән чыхыр).

ПРОФЕССОР (сәһнә архасындан). Јаллаһ!.. Јаллаһ!.. Бу нә әһвалатды белә? Бу нә хәбәрди белә? Ешитмишәм, әл-әлбәт, ешитмишәм!..

Әлиндә һәмнин јекә ва көһнә портфел тутмуш Профессор, ардыңча да Оғул сәһнә-ја дахил олурлар. Арвад гонағын ајағына бахыр.

АРВАД. Хош кәлмисиз... Ајағгабыларынызы...

ПРОФЕССОР. Тәр-тәмиз силмишәм! Аллаһ-тала бујуруб ки, тәмизлик биринчиди!.. Әл-әлбәт, беләдир! (Диггәтлә евин о тәрәф бу тәрәфинә бахыр, тәзә рәнк ијини бурнуна чәкир). Дејәсән Аллаһ гојса тоја һазырлашырсыз?

АРВАД. Јох, тә'мир еләмишиқ!..

ПРОФЕССОР. Аллаһ мүбарәк еләсин!

АРВАД. Чох сағ олун!

ПРОФЕССОР (Кишија тәрәф ишәрә едир). Нә олуб? Дејирлар ки, мәним кечмиш севимли тәләбәм бир әз... о сөз... (Әлини өз башынын үстүнә галдырыб јелләјир). Һә?

ДОСТ. Мааләсәф!..

ГЫЗ (сәһнәә дахил оларағ). Сузик дејир ки... (Профессору көрүб сөзүнү јарымчығ кәсир). Салам.

ПРОФЕССОР. Әлејкүмә-әс-салам! (Кишија). Сән бу гызы нә вахт Сузика әрә верәчәксән?

КИШИ. Һәмишә!..

Пауза.

ПРОФЕССОР. Аһа! Аһа! һеч дарыхмајын! Һәр шеј Аллаһ-таланын әлиндәди! Гој әввәлчә өзүм бир јохлајым буну. (Кишија). Бир мәнә бах көрүм!..

КИШИ (она бахарағ ағзыны кениш ачыб дилини чыхарыр). А-а-а!..

ПРОФЕССОР (әтрафа). Елә билир ки, һәккимәм...

ДОСТ. Пәки!..

ПРОФЕССОР. Һеч нә олмаз... һәр шеј о уча тәнрымызын әлиндәди! Әл-әлбәт беләдир! Гој бир бунун мәнтигини јохлајым... (Кишија). Мәним беш дәнә армудум вар. Бундан да... (Оғулу көстәрир), јох, бундан да (Досту көстәрир) беш дәнә армуд алдым. Инди мәнә нечә дәнә армуд олду?

Пауза.

Һә?

Гыз кислинчә бармағлары илә көстәриб атасына көмәк еләмәк истәјир.

ПРОФЕССОР (Гыза). Јох, шпаргалка олмаз! Һә, беш армуд мәнәдә вар иди, беш армуд да бундан алдым, икиси бир јердә нечә армуд еләди?

Пауза.

Һә?

КИШИ. Биз мәктәбдә әлма кечмишиқ!

АРВАД (дәриндән көксүнү өтүрүр). Аһ!..

ПРОФЕССОР. Фалчы Ағабачы!

АРВАД. Һә?

ПРОФЕССОР. Анчағ Фалчы Ағабачы!

АРВАД. О кимди елә, профессор?

ПРОФЕССОР (тәәччүблә). Ешитмәмисиз?

АРВАД. Хејир!..

ПРОФЕССОР. Доғру дејирсиз? (Доста). Сиз дә ешитмәмисиз?

ДОСТ. Мааләсәф, шимди хатырламагда четинлик чәкирәм... Затен!..

ПРОФЕССОР (Оғула). Сиз дә?

ОГУЛ. Биз фалчыларә инанмырығ! (һирслә сәһнәдән чыхыр).

ПРОФЕССОР. Нечә? Бу нә данышыр?

АРВАД. Јох, профессор, елә-белә дејир!..

ДОСТ. Әвәт!..

ГЫЗ. Бу саат Сузика зәнк еләјим, өјрәним ки, Фалчы Ағабачы кимди?

ПРОФЕССОР. Еһтијач јохду! Экстрәсенс Фалчы Ағабачы Аллаһ-таланын ата етдији бөјүк бир веркинин сәһибиди! Бүтүн дәрдләрин дәрманы ондады! Фалчы Ағабачы бөјүк јаҗаданымызын јер үзүндәки елчиси кими бир мө'чүзәди! Онун илаһи варлығы инсанларә шәфа кәтирир. Әл-әлбәт беләдир! (Кишини көстәрир). Бунун да дәрдинә еләч еләсә, Фалчы Ағабачы еләјәчәк! Фалчы Ағабачы!

АРВАД. Фалчы Ағабачы?

ПРОФЕССОР. Фалчы Ағабачы!

ДОСТ. Әвәт!..

Ишығ сөнүр.

ОН ДӨРДҮНЧҮ ШӘКИЛ.

Сәһнә тамам гаранлығдыр.

Јенә кимсә о гаранлығда ора-бура әлиндәки фәнәрин зәиф ишығыны сала-сала сәһнә боју вар-кәл едир вә биз јенә дә бу адамын ким олдуғуну мүәјјән едә билмирик.

Һараныса ачыр—дејәсән сојудучуду—вә сәһнәдә бир парча ишығ көрүнүр, сонра орадан нә исә көтүрүб—ичирми! Јәјирми! — тәзәдән әл фәнәринин зәиф ишығында вар-кәл едир.

һәр төрәф сәкиятлик ичиндәди.
 Јенә дә гаранлыгыда архасы тамашачыларга төрәф өләшир вә фәһерин о зәиф
 ишығында гәзет охумага башлајыр.

Ишыг сөнүр.

ОН БЕШИНЧИ ШӘКИЛ.

Кичинин еви. Күнорта. Киши, Арвад, Оғул, Гыз, Гоншу, Ли-
 дер, Ханым, Дост, Профессор, Экстрасенс Фалчы Ага-
 бачы.

Арвад, әлиндә өски, Оғул, әлиндә «Капитал», Гыз, Гоншу, Лидер, Ханым, Дост
 сәһна боју көзиширләр, отурурлар, дурурлар, ордан-бурдан данышырлар вә илк
 бахышта һәр шәј һәмишәки кимиди әмма бунулла бәрәбәр, сәһнәдә бир кәркилик
 һисс олунур, чүнки һамы Экстрасенс Фалчы Агабачыны көзләјир.

АРВАД (јавашдан Оғула). Көрәсән Фалчы Агабачы кәләндә чәкмә-
 ләрини силәчәк?

ОГУЛ (көзләрини китабдан ајырыб бир-нечә ан анасына бахыр).
 Аначан! Мән бу китабы гуртарандан сонра, верәчәјәм сәнә. Сән мүтләг
 «Капитал»ы охумалысан!

АРВАД (һејрәтлә). Мән?

ОГУЛ. Билирсән нечә китабды? Елә бил бәшәријәт үчүн ана ләјла-
 сыды! (Дедији бу көзәл сөзләр өзүнүн дә хошуна кәлир вә тез чибин-
 дән дәфтарчә-гәләм чыхарыр). Гој бу сөзләри јазым! Сабаһ Сијаси Бу-
 ронун ичласында дејәчәјәм!

ХАНЫМ. Валлаһ, бу һадисә бизә елә тә'сир едиб ки, аз галыр сија-
 си мүбаризәмиз дә зәифләсин...

ЛИДЕР (тәләсик). Јох, јох! Бизим партијанын сијаси мүбаризәсинә
 һеч нә тә'сир едә билмәз!.. Рун дүшүнлүјүнә јол вермәк олмаз!

ХАНЫМ. Әлбәттә! Мән елә-белә дедим...

ДОСТ. Әвәт!

ЛИДЕР (туалетин гапысына төрәф ишәрә едир). О мүтләг сағалма-
 лыдыр! О сағалыб бизим сијаси мүбаризәмизә гошулмалыдыр! О мүс-
 тәгил республикамызын кәләчәк рифаһы наминә бизим мүчадилә гар-
 дашымыз олмалыдыр!

ОГУЛ (көзләрини китабдан ајырараг). Онда мән сизә гаршы мүбаризә
 апарачағам!

ХАНЫМ (гызғын). Биз өзүмүз коммунизмә гаршы мүбаризә апара-
 раг ону мағлуб етдик!

ДОСТ. Пәки...

ОГУЛ. Хејир! Горбачов АБШын шипјону иди! Инди дә бизим ара-
 мызда оппортунистләр вар. Анчаг... (Бәркдән). Коммунизм идејаларына
 ешг олсун!

ГОНШУ (јавашдан Лидерә). Бу һәлә коммунистди?

ЛИДЕР (әлини јелләјәрәк). һә... (Јавашдан). Сиз оң милјону кечирт-
 диз бизим партијаја?

ГОНШУ (тәәччүблә Лидерә бахыр, елә бил ки, сәһбәтин нәдән кет-
 дијини баша дүшмүр, сонра бәркдән Оғула). Әһсән! Оғул белә олар е!..
 Кечмиш коммунистләр банк ачыр, бизнесмен олур, моллалыг еләјир,
 анчаг сән дедијиндән дөнмүрсән! (Әтрафа). Өзү дә чох саваддыды! һа-
 чан көрүрәм, китаб әлиндәди! Кәл, бир сәни өпүм! (Оғулу гуаглајыб
 өлүр).

ОГУЛ. Чох сағ олун! Мән бу китабы, сизә дә верәчәјәм охујасыныз!

ГОНШУ. Нәди бу белә?

ОГУЛ. «Капитал»!

ГОНШУ. Алә, сән китаб әвәзинә капиталын өзүнү мәнә вер дөл..

(Күлүр).

ОГУЛ (гәзәбләнир). Јох! Мән јол верә билмәрәм ки, сиз Карл Маркса
 гаршы һөрмәтсизлик едәсиниз!

ГОНШУ. Јахшы... Јахшы... Сөз иди, чыхды ағзымдан...

(Диггәтлә китаба бахыр). Чох галын дөјүл?

ОГУЛ (мүлајимләшир). Нә данышырсыз? Ше'р кими охунур!

ГОНШУ. һә, биз нәсилликчә ше'ри чох севирик! Мән өзүм һәсәнгулу

Одатәш Түрксевәрин дәлисијәм!

ОГУЛ. О кимди елә?

ГОНШУ. О-о-о!.. Чох бөјүк шаирди! Бизим көһнә мәһләдә олур!

ГЫЗ. Инди зәнк едиб Сузикдән сорушарам. (Тәләсик сәһнәдән чы-
 хыр).

ГОНШУ (кәнара). Бу һәлә лүтдү дә, она көрә коммунистди. һә, кө-
 питалы јохду, она көрә «Капитал» охујур! Өзүнә капитал дүзәлдә билсә,
 олачаг демократ! Өзүнә капитал дүзәлдә билмәсә, гарыјан оғлан кими,
 өмүрлүк коммунист гәләчаг, бошбоғазлыг едәчәк!

ЛИДЕР (јавашдан Гоншуја). Сиз мәним суалыма чаваб вермәдиз!..

ГОНШУ. Нә суал?

ЛИДЕР (даһа дә јавашдан). Он милјону дејирәм...

ГОНШУ (туалетин гапысыны кестәрәрәк бәркдән). Бу нејләјир е,
 сәһәрдән орда?

ДОСТ. Бу екстрасенс кач заман бујурачаг?

АРВАД (Доста). Нә дејирсиз?

ДОСТ. Фалчы Агабачыны дејирәм. һачан кәләчәк?

АРВАД. Индиләрда кәлмәлиди. Профессор јарым саат бундан габаг
 зәнк еләмишди ки, әввәлчә өзү кәләчәк, сонра Фалчы Агабачы...

ГЫЗ јенидән сәһнәдә дахил олур.

ГЫЗ. Сузик дејир ки, елә шаир јохду!

ГОНШУ. Нечә? Өзү дә једди ил түрмәдә јатыб! Законады! Мән Су-
 зики савадды адам билирдим!

ГЫЗ. Әлбәттә, савадлыды!

ГОНШУ. Онда бәс о бојда шаири нијә танымыр? Бизим көһнә мәһ-
 ләдә тум сатанлар да ону таныјыр! (Јенә туалети кестәрир). Бу нијә
 чыхымыр е ордан!

Гыз буриуну чәкиб ағламыныр.

АРВАД. Сәнә нә олду?

ГЫЗ. Сузик дејир ки...

АРВАД. Нә дејир?

ГЫЗ. Дејир ки...

АРВАД. һә?

ГЫЗ. Сузик дејир ки... Гаатемалада бу хәстәликдән һамы өлүр... (Да-
 һа да бәркдән зарылдајыр).

АРВАД. һарада?

ГЫЗ. Гаатемалада...

ГОНШУ. О да Русијадады?

ЛИДЕР (јавашдан). Көр мән кимләрин әһәтәсиндәјәм! Бу чүр адам-
 ләрла республиканы ағ күнә чыхармаг олар?

АРВАД (һәјәчәнлы). Өлүрләр?

ГЫЗ. һә... Сузик дејир...

АРВАД. Ираг олсун! Она денә ағзыны хејирлијә ачсын!

ОГУЛ (башыны китабын үстүндән галдырараг). Буржуа өлкәләриндә
 зәһмәткешләри истисмар едирләр, она көрә дә елә олур!

ЛИДЕР (әлини јелләјир, јә'ни ки, ај-һај...). Бу Профессор һарда гал-
 ды е?

ГОНШУ. Јагин Фалчы Агабачынын телохранителләрини көзләјирләр.
 (Јенә туалетин гапысыны кестәрир). Бәс бу бурда нејләјир е бу гәдәр?

ЛИДЕР. Көрәсән, шарлатан дејил ки!

ГОНШУ. Фалчы Агабачы?

ЛИДЕР. Һә.

ГОНШУ. Сиз нә данышырсыз? ССРИ-нин дағылмағыны биринчи о деди дә! Бүтүн газетлар җазыр ки, буну!

ЛИДЕР. Хәйир! Бу прогнозу биринчи бизим партија вермишди!

ХАНЫМ. Буну данмаг олмаз ки!

ДОСТ. Әвәт!

ГОНШУ. Совет вахты бәјәм сизин партија вар иди?

ЛИДЕР. Биз... биз о заман кизли фәалијәт кәстәрирдик!

ОГУЛ (башыны китабдан галдырыр). ССРИ јенә бәрпа олачаг!

Киши туалетин галысыны ачып сәһнәјә дахил олур. Бир-бир дигәтлә бу адамлар бахыр.

ГОНШУ. Дејәсән бизи танымыр...

Пауза.

КИШИ. Түфәнк һаны?

АРВАД. Нә түфәнк?

КИШИ. Демәмишдим мәнә түфәнк верин?

АРВАД (куја јадына салыр). Һә... Дарыхма, кәтирәчәкләр...

ХАНЫМ (јавашдан). Түфәнки нејләјир?

АРВАД (јавашдан). Милчәкләри вурмаг истәјир...

ДОСТ. Мааләсәф!..

КИШИ. Он... он... (Оғлунун әлиндәки «Капитал» төрәф бојланыр). Јох... Доггуз... Доггузуну вурмалыјам!..

АРВАД. Аллаһа пәнәһ! Профессор дејир ки, Фалчы Агабачы сағал-дачаг...

Галынын зәнки чалыныр.

(Тәләш ичиндә). Кәлдиләр! (Галыны ачмаг үчүн сәһнәдан чыхыр).

Пауза. һәмә һәјәчан вә интизар ичиндә Фалчы Агабачыны көзләјир. Профессор вә Арвад сәһнәјә дахил олур. Арвад тәләг ки Профессорун паркетдәки ајаг изләрини силр.

ПРОФЕССОР (һәјәчанла отагдакылар бахыр). Ја Аллаһ! Кәлир! һазырлашың! Галылары ачыг гојун! Инди өз машынында чәнкүдәнләри илә кәләчәк!

Пауза. һәмә һәјәчан ичиндәди. Лидер Профессорун голуна кирерәк ону сәһнәнин канарына чәкир. Ханым да о саат онларын јанына кәдир.

ЛИДЕР. Профессор, мәним сизә тәклифим вар.

ПРОФЕССОР. Хәјирли олсун!.. Нә тәклифди?

ЛИДЕР. Мән чох көтүр-гој етдим... Билирсиз, бизим партијајә кәлмәк истәјәнләр һәддән артыг чохду... Анчаг мән өз сийәси мүбаризәмдә...

ХАНЫМ. Биз өз сийәси мүбаризәмиздә!..

ЛИДЕР. Бәли, биз сийәси мүбаризәмиздә јалныз әгидә адамларына архалана биләрик! Бәли, чох көтүр-гој етдим... етдик вә бу гәрәра кәлдик ки, сизә тәклиф едәк: бизим партијанын үзвү олун! Биз сизи өз партијамыза гәбул етмәјә һазырыг!

ХАНЫМ. Сиз бизим идеоложи кәтибимиз оларсыз!

ПРОФЕССОР. Партија?

ЛИДЕР. Бәли! Али һәгигәт Партијасы!

ПРОФЕССОР (дәриндән нәфәс алараг). Јенә партија? Јенә ач гарына партија ичләсләры?!.

ЛИДЕР (тәләсик). Биз Рәјәсәт һәјәтинин гәрарыны чыхарып сизи партија ичләсләрындән азад едәрик!

ПРОФЕССОР. Јох! Мән даһа атеист ола билмәрәм!

ЛИДЕР. Сиз атеист олмајын! Әксинә! Биз дә атеист дејилик!

ПРОФЕССОР. Атеист дејилсиз?

ХАНЫМ. Нә данышырсыз? Гәтијән!

ЛИДЕР. Бәли! Биз атеист дејилик!

ПРОФЕССОР (сидг-үрәкдән тәәччүб едәрәк). Онда дәј бу нә партија олду?

Машын сәси кәлир.

(Тәләсик сәһнәнин ортасына кәдәрәк дәһлизә төрәф бојланыб бәркәдән). Кәлди! һазыр олун! (Дәһлизә төрәф). Бујурун, бујурун, мөһтәрәм Агабачы! (Отагдакылар). Сыраја дүзүлүн!

Пауза. Сәһнәдәкиләр ејни һәјәчан вә интизар ичиндәди. Ики нәфәр чәнкүдән сәһнәјә дахил олуп дигәтлә ора-бура бахырлар. Чәнкүдәнләрдән бири чох јәкәләр, бәдһәјәт бир адамды вә о Ханымын гаршысында ајаг сахлајыб, кичик чәнтәсына ишәрә едир.

ЧАНКҮДӘН. Бунун ичиндә нә вар?

ХАНЫМ. Партија сәһнәләри...

ЧАНКҮДӘН. Ачын бахым!

ЛИДЕР. Хәјир! Мән протест еләјирәм!

ГОНШУ (јавашдан). Алә, бирдән дүшәр-дүшмәзи олар в? Мәнә дејән ләзымды ки, еј ахмаг оғлу ахмаг, сәнин бурда нә ишәң варды?!.

ПРОФЕССОР (тәнтәнә илә). Мөһтәрәм Агабачы!

Екстрасенс Фалчы Агабачы сүр'әтлә сәһнәјә дахил олур вә өз оригинал (бу галыр гурулушчу режиссор достумуз илә рәссамын фантазијасына) харици көркәми илә јарымдәирәви шәкилдә сыраја дүзүлмүш вә сәбирсизликлә ону көзләјән бу һәјәчанлы бәндәләри ачыг-ашкар шок вәзијәтинә салыр. Фалчы Агабачы сәһнәнин ортасында дајаныб онләры бир-бир дигәтлә нәзәрдән кәчирр.

АРВАД (өзүнү әлә алмаға чалышараг). Хош кәлмисиз!.. Хәстә...

ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ (онун сөзүнү кәсир). Јох!.. Сиз дајаның!.. Хәстәни мән өзүм тапачағам!

ПРОФЕССОР. Аллаһ гојса, өзү тапачаг!

ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ (јаваш-јаваш кәлиб Достун гаршысында дајанараг бәркәдән). Ah-h-hal..

ДОСТ (шашырмыш). Хәјир! Хәјир! Мән дејиләм!

ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ (сәкит вә чохмә'налы). Билирәм...

ПРОФЕССОР. Өзү јахшы билир!

ДОСТ. Мән кәндими ији һисс едирәм!

ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ (онун үстүнә чымхырыр). Нә?

ДОСТ. Дејирәм мәним һеч бир шикәјәтим јохду!

ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ (бармагларыны кениш ачыб әлини Достун сифәтинин габағында кәздирәрәк әтрафдакылар). Бунун бөјрәкләри стројдан чыхыб!

ДОСТ (горхмуш). Насыл?

ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ (кәлиб Гоншунун гаршысында дајанараг бәркәдән). Ah-h-hal..

ГОНШУ (тәләсик). Јох, мән дејиләм!

ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ (ејни сәкитликлә). Билирәм!..

ПРОФЕССОР. Әшши, өзү билир дә!

ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ (гоншуја ишәрә едәрәк әтрафдакылар). Бунун гара чижәри отказ еләјәчәк!..

ГОНШУ (көзләри бәрәлмиш). Нә?

ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ (мә'налы-мә'налы). Аз галыб!..

ГОНШУ. Ахы мән арағы тәрхитмишәм!?

ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ (онун сөзләринин фәргинә вармадан кәлиб Кишин гаршысында дајанараг бәркәдән). Ah-h-hal

Пауза.

КИШИ (гәфләтән Фалчы Агабачыја даһа да бәркәдән). Ah-h-hal
ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ (сәксәнир вә елә бил ки, бир балача да өзүнү итирир). Алә... Алә бунун бәшы харабды ки!..

ПРОФЕССОР (фәхәрәтлә). Әһсән! Әһсән! Көрдүз нечә тапды? Көрдүз?

ГЫЗ (һәҗәчан ичиндә). Сузика дөҗәчәҗәм!.. (Фалчы Аҗабачыга яхынлашып диггәт вә һеҗранлыгга она бахыр).

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ (барма-ларыны кениш ачып Гызын сифәтинин га багында кәздирәрәк). һә?

ГЫЗ. Һә?

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ. Көрүшүб скамеҗкада отурусуз дә?

ГЫЗ. Сузика дөҗирсиз?

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ. Булварда?

ГЫЗ (вәкдлә). Ваҗ!..

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ (бәркдән). Бу бир оғланла отуруб-дурур... (Гыза).

О оғлан арвадыны бошаҗандан сонра, сәни алачәг!

ГЫЗ. Нечә?

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ. һә!.. Дарыхма, сонра алачәг сәни!..

ГЫЗ (гышгырыр). Сузикин арвады јохду!

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ (әсәби). Мән билирәм, сән билирсән?

ПРОФЕССОР. Олмады де бу! Сән билирсән, јохса мөһтәрәм Аҗабачы билир!

Гыз бәркдән змырдәҗәраг агламага башлаҗыр.

ГОНШУ (әли илә гара чиҗәрини тутуб). Јә'ни дөҗирсиз лап аз галыб?

КИШИ (бирдән хоруз кими банлаҗыр). Кук-кури-ку!..

АРВАД. Ој!.. Багышлаҗың!..

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ. Еҗби јох! (Жүлөкүлө). Үрәҗи тојуг истәҗир дә!..

Профессор бәркдән күлүр.

ДОСТ (баҗагдан бәри әли илә белини овушдура-овушдура Фалчы Аҗабачыга). Икиси дә стројдан чыхыб?

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ. Икиси дә! О бири шеҗләр дә стројдан чыхачаг!

ДОСТ (дәһшәт ичиндә). Һә?

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ. Кәләрәк, старши референтимә тапшырарам, сәни нөвбәдән кәнар бурахар јаныма!

ПРОФЕССОР (һәрәртлә Достун әлини сыхыр). Тәбрик едирәм сиз!

ГОНШУ (гарнынын үстүндән чиҗәрини овхалаҗа-овхалаҗа). Бәс мән?

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ (онун сөзләрини гулаг ардына вурарәг Профессор кестәрир). Мәним бу мұәллимә һөрмәтим вар!

ПРОФЕССОР (бөҗүк мәмнунлугла). Чох сағ олун, мөһтәрәм Аҗабачы!

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ. Онун сөзүлә өзүм дуруб бура кәлмишәм!

ПРОФЕССОР. Аллаһ сиздән разы олсун!

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ. Динин тарихини јахшы билир!

ЛИДЕР (кәнара). Динин јох, динсизлиҗин!

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ. һә-ә-ә!.. (Голларыны јухары галдырып көзләрини јумур вә бир мүддәт, елә бил ки, голлары, бәдәни учунур).

ПРОФЕССОР. Ја Аллаһ! (Бармагыны додагына апарып әтрафдакыларга). Сус-с-с!..

Пауза.

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ (көзләрини ачып әлләрини Кишинин сифәтинин гаршысында кәздирир). Сәни һәлә чох инчидәчәк!.. (Дәриндән нәфәс алыр). Анчаг јашаҗачаг!

ГОНШУ. Бәс мән?

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ (ачыг әлләрини Кишинин әтрафында кәздирәкәздирә мұәҗнәсини вә мүғличәсини давам етдирир). Бир дөфә өзүңү дамдан атмаг истәҗәчәк... Кечә саат бира он једди дөгигә галмыш... Анчаг хәбәр мәнә чатачаг, гоҗмаҗачагам! Биодалгаларымы кәндәрәчәҗәм бура, сахлаҗачаг буну!..

ПРОФЕССОР. Чох сағ олун! Бу диванәнин кәчмиш мұәллими химе, сизә дәрин тәшәккүрүмү билдирим, мөһтәрәм Аҗабачы!

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ (өз ишилә мөшғулду). Бир дөфә метрода өзүңү вагонун алтына атмаг истәҗәчәк...
АРВАД. Ваҗ!..

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ. Анчаг мән гоҗмаҗачагам! Хәбәр кәләчәк мәнә! Биодалгаларымы кәндәрәчәҗәм, вагон даҗаначаг!.. (Көзләрини јумур). О-о-о!.. Бах, бундан горхурдум!.. Бундан!.. (Көзләрини ачыр). 2007-чи ил ноҗабрын 8-дә бунун өлмәк тәһүкәси вар!.. Буну мәнә әввәлчәдән дәмәк лазымды!.. Ноҗабрын 7-дә мәним јадыма салын, көрүм неҗләҗирәм!..

АРВАД (Оғула). Бир јерә јазыб гејд елә! О вахт бирдән јадымыздан чыхар...
ОГУЛ. Чыхмаз! Бөҗүк Октҗәбр Сосиалист Ингилабынын 90 иллијидир!

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ (мұәличәни давам етдирир). Буна енержи вермәк лазымды!..

ГОНШУ (чиҗәрини овушдура-овушдура). Бәс мәнә?

ГЫЗ (аглаҗа-аглаҗа). Сузикин арвады јохду!..

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ (өз иши илә мөшғулду). Буна ағ енержи вермәк лазымды, гарасы өзүндә чохду! (Гәфил бир диггәтлә јанында даҗанмыш Ханымла Лидерә бахыр вә Ханыма ишәрә илә). Бунун фикри-зикри башга јерләрдәди!..

ЛИДЕР (шашырмыш). Һә?

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ (әтрафдакыларга). Арвадыды е!..

ПРОФЕССОР. Илаһи, көр нечә тапды! Мән бу мәнфур дүнҗада бу гәдәр јашамышам, анчаг белә мө'чүзә көрмәмишәм!

ХАНЫМ. Мәним башга јердә һеч бир фикрим јохду!.. Мән һәҗат јол-дашымыла бирликдә сиҗаси мұбаризә апарырам!

ЛИДЕР. Бәли! Биз сиҗәт әдәмләриҗи!

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ (гәфләнән әлини Лидерин сифәтинин гаршысын-да тутарәг). Ваҗ-ваҗ-ваҗ!.. Бу бәдбәхтин иши лап харабды ки!

ЛИДЕР. Мәним?

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ. Поджелудочны железа!.. Ваҗ-ваҗ-ваҗ!..

ЛИДЕР. Һә? (Ики әлиҗә дә гарныны тутур).

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ (Ханыма). Сәнин фикрин бу бәдбәхт оғлу бәдбәхтин јанында олсун, башга јерләрдә доланмасың!..

ХАНЫМ. Мән... Сиз... Биз...
ДОСТ (бөҗүрүнү овушдура-овушдура). Әчәба...
ГЫЗ (аглаҗа-аглаҗә). Јохду!.. Јохду Сузикин арвады!..
ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ. Сус-с-с!.. (Көзләрини јумуб әлләрини кениш ача-раг јухары галдырыр).
ПРОФЕССОР. Сәс салмаҗын! Сәс салмаҗын! Енержи јыгыр!

Фалчы Аҗабачы көз јумулу сәнәнин ортасында учуна-учуна енержи јыгыр вә бирдән көзләрини ачып, јыгдыгы енержини әлләри илә Кишиҗә тәрәф өтүрмәҗә башлаҗыр.

КИШИ (банлаҗыр). Кук-кури-ку!..

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ. Гара енержи чыхыр бәдәниндән!

ПРОФЕССОР. Пәрвәрдикарә! Гүдрәтә бир бах!

КИШИ (даһа да бәркдән). Кук-кури-ку!..

ФАЛЧЫ АҖАБАЧЫ (тән-тәнә илә). Көрүрсүз нечә чыхыр? Ағ чыхарып гараны!

ГОНШУ (әли илә гара чиҗәрини овушдурур). Бәс мән?

АРВАД (Оғула). Бир күн әввәл она хәбәр вермәк кәрәк јадындан чыхмасын һә!

ОГУЛ. Чыхмаз. Анчаг... мән кәрәк... бу мүнүм мәсәләди... әввәлчә кәрәк Сиҗаси Бүрә илә мөсләһәтләшим!

ГОНШУ (бели сағ тәрәфә әҗиллиб, әли чиҗәринин үстүндәди). Паһ атонаң! Алә, Подитбүрә дурур һәлә!.

ОГУЛ. Өлбөттөл
КИШИ (бөркдөн). Кук-кури-ку-у-у!..
ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ. Ө'лөл Буна өлүм жохду!
ГОНШУ (эли чијеринде). Она нә вар ки!
ПРОФЕССОР. Аллаһ веркисиди дөл Аллаһ веркисиди!
ЛИДЕР (ики элилә дө гарнынын ашагысыны тутарат Профессора).
Бу бир дөфә гәбула нә гәдәр алыр?
ПРОФЕССОР. Мөһтәрәм Ағабачыны сорушурсуз?
ЛИДЕР. Нә...
ПРОФЕССОР. Ики жүз әлли доллар.
ЛИДЕР. Ики жүз әлли?
ПРОФЕССОР. Бәли.
ЛИДЕР (бу хәбәрден аз гала ики гәт әжилер). Өшши, партијанын хәзинәси дағылды ки!..

КИШИ (даһа да бөркдөн). Кук-кури-ку-у-у!..
ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ (дәриндән нәфәс алыр). Аллаһа шүкүр!.. Дүзәлди!..
ПРОФЕССОР (әлләрини көјә тутарат). Еј улу танры! Сән өзүн мөһтәрәм Ағабачыны бизим башымызын үстүндән әскик еләмә!
ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ. Ағ енержини вердим буна!.. Ағлы јаваш-јаваш гәјыдачаг башына!.. Анчаг тез јох! Вахт лазымды!
ГОНШУ (бели еләчә сағ төрөфә әжилиб). Бәс мәним чијерим?
ГЫЗ (бурнуну чөкө-чөкә). Јохду!.. Сузикин арвады јохду!..
ДОСТ (ики элилә дө белини тутуб јавашдан Огула). Оф-ф-ф!.. Бөјрәкләрим елдүрүр мәни!.. Сизин... сизин туалет (гапыны көстәрир.) Бу рады?

ОГУЛ. Нә. Анчаг тө'мирдән сонра анам атамдан башга һеч кими туалетә бурахмыр...
ДОСТ. Бәс һара кедирсиз?
ОГУЛ. 26'лар багына...

Пауза.

ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ (тәнтәнә илә). Гуртарды!
ПРОФЕССОР. Аллаһа гурбан олум?
ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ. Галды сонрасы... (Огула). 2008-чи илин декабрын да мәним јадыма саларсан...
ОГУЛ. Хејир! Бөјүк Октябр Сосиалист Ингилабынын 90 иллији 2007-чи ил нөјабрын 7-дә тамам олур! Биз артыг 90 иллији гәјд етмәк үчүн Сјјаси Бүрөдә гәрар чыхармышыг!

Пауза.

ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ. Билирәм!
ПРОФЕССОР. Өзү билир!
ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ. Маладес! Сынајырдым сәни!..
ОГУЛ («Капиталы башынын үстүнә галдырарат»). Биз онсуз да синаглардан чыхмышыг!

Пауза.

ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ. Истәјирәм ахы, сәнин галстукуу илана чевирәм!..
ОГУЛ. Нә?
АРВАД. Аллаһ, сән сахла!
ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ (әлини ачыб гәфләтән Огулун көзләринин габагына тутур). О-о-о!.. Јох! Јох! О-о-о!..
АРВАД (һөјәчанла). Нә олуб?
ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ (өтрафдакыларә). О-о-о!.. Бундан муғажат олуи!
Бу Баш назирин муавини олачаг!
ПРОФЕССОР (һарарәтлә Огулун әлини сыхыр). Тәбрик едирәм! Тәбрик едирәм!

ОГУЛ (севинчлә). Ана чән!.. (Анасы илә гучаглашыр).
ГОНШУ (еләчә әжилмиш). Коммунистләр тәзәдән гәјыдачаг!
ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ (саатына бахыр). Всјо! Мәним вахтым битди! Јарым саатдан сонра Монголустанын президентинин арвады мәнә зәнк еләјәчәк! Орда мәни академјанын үзү сечибләр!
ПРОФЕССОР. Нә көзәл! Нә көзәл!
ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ. 2003-чү ил сентјабрын 24-дә Австрајјаны сел басага!.. Он бир ил дөрд әј он једди күндән сонра Меркурјдан бура мусбат енержи кәләчәк! Онда бүтүн сиррләр үзә чыхачаг! Мә'лум олачаг ки, Горбачовла Јелтсин анадан әрү, атадан бир гардашдырлар! (Әлләри архасында тунчдан төкүлмүш һөјкәл кими дајанмыш јекапар вә бәдһөјбәт чанкүдәни көстәрир). Бу әввәлчә гыз иди! Ону мән оғлан еләдим!

ГОНШУ. Бәс мәним чијерим?
ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ. Мән кетдим!
АРВАД. Ахы, мән сизә...
ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ. Јох! Мәнә һеч нә лазым дејил!
ПРОФЕССОР (һөјранлыгла). Аличәнабылыга бир бах, илаһи!..
ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ. Сәнин столунун үстү нијә белә бошду?
АРВАД. Мән... Валлаһ...
ФАЛЧЫ АҒАБАЧЫ. Јахшы! Өчиңә-Чөчиңә Бејнәлхалг һуманитар Јардым Чәмијәтинә тапшырачагам сизә һуманитар јардым еласинлар! (Әли илә бајадан бәри еләчә дајанмыш чанкүдәнләринә ишарә едир вә онларын ардынча сүр'өтлә сәһнәдән чыхыр).

Пауза.

ГЫЗ (зырылдајыр). Сузикин арвады јохду!
ЛИДЕР (әли илә гарныны тутарат Профессора). Фикирләширәм бәләкә бу Ағабачыны бизим партијаја үзв гәбул едәк?..
ПРОФЕССОР. Бәс бајаг мәнә тәклиф едирдиз...
ЛИДЕР (гарныны көстәрәрәк јавашдан). Көрмүрсүз?
ХАНЫМ (руһ жүксәклији илә). Идеологи катиб јери...
ЛИДЕР (онун сөзүнү қәсәрәк). Нечә билирсиз, профессор?
ПРОФЕССОР. Бу мәнән асылы дејил ки...
ХАНЫМ. Бәс кимдән асылыдыр?
ПРОФЕССОР (әлләрини көјә галдырарат). Ондан!.. Мөһтәрәм Ағабачы илә әлағәдәр нә варса, ондан кәлир! Өзүнүз көрдүз ки!..
ДОСТ (Профессорун голундан чөкәрәк Лидерә). Өфв едәрсиз! Бир дәгигә... Бир дәгигә... Пәки...
ПРОФЕССОР. Нә олуб?
ДОСТ. Бу саат... (Профессору сәһнәнин кәнарына чөкәрәк јавашдан). Сәјын профессор... е-е-е... бу... бу Ағабачынын әри вар?
ПРОФЕССОР. Ағабачынын әри?
ДОСТ. Нә дө... Субады?
ГОНШУ. Ахы, мән арағы төрkitмишдим!
КИШИ (бөркдөн). Кук-кури-ку-у-у!.. Кук-кури-ку-у-у!..

Ишыг сөнүр.

ОН АЛТЫНЧЫ ШӘКИЛ

Багча. Күнорта. Гоншуну, Лидер, Ханым, Мәним әрим.
Лидер бир әли илә гарныны тутуб, о бири элилә Ханымин голуна кириб.
ЛИДЕР. Мән зәрбәни мүхалиф гүввәләрдән көзләјирдим, анчаг өз организмдән алдым! Кәрәк елә еләјәк ки, мүхбирләр бундан хәбәр тутмасын! (Бирдән әли илә сағ бөјрүнү тутуб кедән Гоншуну көрүр). Оде, кедир!

ХАНЫМ. Ким?

ЛИДЕР. О жарамз! (Бөркдөн). Дајаны! ГОНШУ (дајанарак јавашдан). Бирчә ел бунлар әски иди!.. ЛИДЕР (она јакынлашарак). Бәс нә олду? ГОНШУ. Нә нә олду? ХАНЫМ. Сиз бизим партија он милјон пул кечиртмәлијдиз! ГОНШУ. Ај бачы,—Фалчы Ағабачы мәнә пул гојуб? Күндә дөрд дәфа онун јанына сеанса кедирәм!

Ишыг сөнур.

ОН ЈЕДДИНЧИ ШӘКИЛ

Багча. Кунорта. Дост. Профессор. Дост бөјрәкләрини тутуб күчлә әддымлајыр. Профессор, һәмишәки кими, әлиндә портфел, сәһнәнин о бири башында һәрәса кедир.

ДОСТ (ону көрәрәк). Профессор! Профессор!

Профессор ајак сахлајыр.

(Күч-бәла илә она јакынлашыр). Нечә күндү сизи ахтарырам... Ији күнләр, профессор.

ПРОФЕССОР. Әс-сәлами-әлејкүм!.. (Диггәтлә она бахыр). Нечәсиз, әзизим?

ДОСТ. Еһ, профессор, кәндими чох фәна һисс едирәм...

ПРОФЕССОР. Аллаһ шәфа версин!.. (Кетмәк истәјир).

ДОСТ. Бир дәгигә, профессор!.. Бир дәгигә!.. (Онун голундан тутур). Сиздән бир ричам вар, профессор... Кәрәк имтина етмәјәсиниз... Түркүн ән бөјүк досту түркдүр!.. Белә ағыр мөгәмда сиз мәнә кәрәк көмәк едәсиниз!..

ПРОФЕССОР. Нә етмәк лазымды?

ДОСТ. Мән истәјирәм ки... сиз... сиз мәним елчилијимә кедәсиниз!

ПРОФЕССОР. Елчилијә?

ДОСТ. Бәли!

ПРОФЕССОР. Кимә?

ДОСТ. Фалчы Ағабачыја...

Пауза.

ПРОФЕССОР (мүтәәссир). Еһ, әзизим!.. Мән артыг сыраға күн Фалчы Ағабачынын елчилијинә кетмишдим!

ДОСТ. Кетмишдиз?

ПРОФЕССОР. Әл-әлбәт!

ДОСТ. Кимин үчүн?

ПРОФЕССОР. Өзүм үчүн!

Пауза.

ДОСТ. Кәндиниз үчүн?

ПРОФЕССОР. Әл-әлбәт!

ДОСТ. Бәс нә олду?

ПРОФЕССОР. Сән демә, әри вар...

ДОСТ. Әри вар?

ПРОФЕССОР. Әл-әлбәт!

ДОСТ. Ахы, мән өјрәнмишдим ки, тәкдир?

ПРОФЕССОР. Тәк олмағына, тәкдир.

ДОСТ. Бәс әри һардады?

ПРОФЕССОР. Дәлиханада!

Ишыг сөнур.

ОН СӘККИЗИНЧИ ШӘКИЛ

Кишинин еви. Кунорта. Киши, Арвад, Огул, Гыз, Профессор, Фәһләләр.

Киши мизин архасында отуруб, гаршысында бир галаг кағыз-кугуз вар ва чәндилдән јазә-јазә сонат әсәри јаратмагла мәшгулду.

Отагда тәзә ва көзәл бир телевизор пәјда олуб ва Арвад әлиндә әски, бөјүк бир фәхәрәт ва һәәсәл о телевизору силиб парылдатмагла мәшгулду.

Ики нәфәр фәһлә гуту дашыја-дашыја сәһнәнин бир күнчүндә үст-үстә јыгырлар ва һәр дәфа дә Арвад нихарән-нихарән онларын ајагларына бахыр.

АРВАД. Чәкмәләринизи јакшы силин!

III ФӘҺЛӘ. Валлаһ, үч күндү сизин гапыда чәкмәми о гәдәр силмишәм ки, аз галыр падошу гопсун!

АРВАД. Јенә бананды?

IV ФӘҺЛӘ. Бәли.

Машын сәси кәлир, сонра оғлан әлиндә сетка сәһнәгә дахил олур.

ОГУЛ (гүрурла). Салам, аначан! Чәрәк алмышам!

АРВАД. Мән билдирдим ки, сән бизим нәслин башынын тачысан!

ОГУЛ. Һәлә көрәрсиз! Мән Баш назирин мүавини оlanda, көрәрсиз ки, Һәлә сизә нәләр едәчәјәм! Атаны... (Кишијә тәрәф бахыр). Атаны... Вјетнама мүаличәјә кәндәрәчәјәм!

АРВАД. Вјетнама?

ОГУЛ. Һә!

АРВАД. Ора нијә?

ОГУЛ. Чунки биз орда јенә галиб кәләчәјик!

АРВАД. Нә јакшы!.. (Кишијә). Кәзүн ајдын олсун! Бир јердә Вјетнама кедәчәјик!

КИШИ (гаршысындакы кағызлардан бирини галдырыб охујур).

Ишвәси чанлар алан көзәл чанан!..

АРВАД (әзиләрәк). А-ә-ә!.. Бәсди! Ушаг вар бурда!

КИШИ (фәргинә вармадан).

Көзәлләр ичиндә көзләри мәрчан!..

Фәһләләр сонунчу гүтүнү дә гутуларын үстүнә гојуб Арвада бахырлар.

III ФӘҺЛӘ. Бүкүнкү дә гуртарды!

АРВАД. Чох сағ олун!

Фәһләләр еләчә дајаныблар.

АРВАД. Сағ олун дә!..

Фәһләләр еләчә дајаныблар, Арвад гутулара јакынлашыб бирини ачыр ва ичиндән үч-дөрд дәнә банан чыхардыб фәһләләрә верир, III Фәһлә көнүдсуз-көнүдсуз бананы көтүрүр, IV Фәһлә көтүрмүр.

IV ФӘҺЛӘ. Банан јемәкдән гарным хараб олуб!..

Икиси дә дөјинә-дөјинә сәһнәдән чыхыр.

АРВАД (банан гутуларыны сајыр). Бир, ики, үч, дөрд, беш, алты, једди, сәккиз, доггуз... Сағ олсунлар, валлаһ!.. Мән дә бир ишыглы күн көрәришәм! Бизә дә пәј кәтирәрмишләр! Бизим дә евимиз беләчә көз охшәјармыш! Һәр дәфа о машынымызын сәсини ешидәндә, елә бил, мәним үчүн бүлбүлләр чәһ-чәһ вурур!.. Телевизора бах е, валлаһ, телевизор дејил, евләр јарашығыды!.. Елә билирәм ки, бу да бизим бир аилә ұзаумүздүр! Кечәләр ону јухуда көрүрәм!.. Адам кими данышыр мәнимлә!..

КИШИ (кағыздан охујур).

Ишвәси чанлар алан көзәл чанан,
Көзәлләр ичиндә көзләри мәрчан,
Вәфада...

АРВАД (өзилөрөк). Басди...
КИШИ. Вәфәда, илгарда мәшһури чаһан,
Мәним мәһәббәтим...

(Ајағә галхыр вә Арвад елә билир ки, Киши она төрәф кәлир, әмма Киши банан гутуларынын габағына кедир).

Севкилим банан!..

АРВАД (пәрт). А-а-а...
ОҒУЛ. Ата чан...
КИШИ (ону данышмаға го:мајарағ бирнәфәсә).

Сәни севир Ағабачы,
Бизим профессор һачы,
Сәнсә севәчәксән,
Мән—ешгә мөһтачы!
Чән банан,
Чән банан!

Бу жени «Бананнамә» поемамын биринчи һиссәсидир! (Кечиб јериндә отурағ аловлу гәләмини јенидән ишә салыр).

ҒЫЗ (банан јејә-јејә сәһнәјә дахил олур). Привет!.. Сузик дејир ки, банан витаминди! Биз Сузиклә булварда отуруб бир јердә банан јејирик!

Пауза.

Сузикин арвады јохду!

АРВАД. Нә билим, валлаһ!.. Дејирсән јә'ни (Банан гутуларыны көстәрир), һөрмәтли Ағабачы бојда адам јалан дејир?

ҒЫЗ. Нә, јалан дејир!

АРВАД (һүркмүш). Јаваш! Јаваш! (Јавашдан). Ешидән олар... Нијә јалан дејир?

ҒЫЗ. Чүнки мәнә пахыллыг едир!

АРВАД. Пахыллыг едир?

ҒЫЗ. Әлбәттә!

АРВАД. Нијә?

ҒЫЗ. Сузикә көрә!

АРВАД. Сузикә көрә?

ҒЫЗ. Бәли!

АРВАД. Ахы, о һеч Сузики көрмәјиб!

ОҒУЛ (кәнара). Сузики ким көрүб ки? һеч билән вар ки, адамды, итди, пишикди?..

ҒЫЗ. Нә олсун көрмәјиб? Экстрәсенсди дә! Фикрән төсәввүр едир!

АРВАД. Нә билим, валлаһ!..

ОҒУЛ. Бу материализмә зидди!

ҒЫЗ. Бәс сәни Баш назирин мүавини гојанда материализмә зидд олмур?

ОҒУЛ. Хәјир! О сијаси прогностду!

ҒЫЗ (гышгырыр). Јох!.. Сузикин арвады јохду!.. Ағабачы белә бөһтан атды, әмма бананлар Сузикин хошуна кәлди, Ағабачынын һаггында гәзәтләрә интервү верди! Өзү дә мұхалифәт гәзәтләринә! (Әлиндәки бананы һирслә јерә чырпыр). Көрәрсиз! Мән бир дә банан јемәјәчәјәм! (Банан гутуларыны көстәрир). Гој галыб бурда һамысы хараб олсун! Инди кедиб Сузикә дә зәнк еләјиб дејәчәјәм! (һирслә сәһнәдән чыхыр).

Пауза.

КИШИ (кағызы галдырыб охујур).

Севкилим банан,
Бу дүңдә
Анчаг сәнсән,

Мәнә галан!

Мәнә галан

Әзиз банан!..

Ғапынын зәнки чалыныр. Арвад Ғапыја кетмәк истәјир.

ОҒУЛ. Мән кедирәм, аначан!.. (Сәһнәдән чыхыр).

ПРОФЕССОР (сәһнә архасындан). Әс-салами-әлејкүм!.. Ја Аллаһ!.. (Әлиндә һәмишәки портфели, Оғулла бирликдә сәһнәјә дахил олур). Ја Аллаһ!.. Нечәди мәним кечмиш тәләбәм? Аллаһ гојса, сағалдымы?

АРВАД. Јахшыды... Поема јазыр!

ПРОФЕССОР. Чох шүкүр! Чох шүкүр! һамысы мөһтәрәм Ағабачынын мүсбәт шүәларынын тә'сириндәнди!

КИШИ (пафос илә). «Бананнамә»!

ПРОФЕССОР. Нә?

КИШИ. «Бананнамә»!

АРВАД (күлүр). һә... Бананлардан јазыр...

ПРОФЕССОР (банан гутуларына бахарәг). Бунларын һамысы бананды?

АРВАД. Бәли!

ПРОФЕССОР (удгуна-удгуна). һамысы?

АРВАД. һә!

ПРОФЕССОР (удгуна-удгуна). Бунларын һамысыны да Фалчы Ағабачынын сифаришијә бура кәтирибләр?

АРВАД. Бәли!..

Пауза.

ПРОФЕССОР (телевизора бахыр). Бу дә дејәсән төзәди?

АРВАД. Бәли! Буну һөрмәтли Ағабачынын хаһиши илә Дубајын шаһзәдәси бизә һуманитар јәрдым көндәриб!

ПРОФЕССОР. Ағабачынын хаһиши илә?

АРВАД. Бәли!

ПРОФЕССОР (бир аз кәнара аддымлајарағ јавашдан). Бу көпәк гызы Ағабачы һамыја көмәк еләјир, мәннән башга! Мәнә чатанда, гороскоп белә кәлди, гороскоп елә кетди!.. Дәли шејтан дејир, төзәдән гајыт ол атеист!

АРВАД. Бизим о Сузик һөрмәтли Ағабачынын хәјријәчилији һаггында гәзәтләрә интервү вериб! Өзү дә мұхалифәт гәзәтләринә! Инди бүтүн Бакы һөрмәтли Ағабачыдан данышыр!

Пауза.

КИШИ (кағызы галдырыб охујур).

Еј банан!

Ғанмајан,

Ғандырмәјан,

Инсанлара

Јардым ет!..

ПРОФЕССОР (банан гутуларына бахыб удгуна-удгуна Оғула јахынлашыр). Баш назирин мүавини оlanda бизи јаддан чыхарма һә!..

ОҒУЛ. Јох... Мән бүтүн мәзлум инсанларын дајағы олачағам!

ПРОФЕССОР. Дөрд илди мәним китабым мөтбәдә јатыб галыр.

Оуну нәширнә көмәк едәрсиз!

ОҒУЛ. Динин әлејһинәди!

ПРОФЕССОР. Хәјир, чаным! Өстәғфүрүллаһ!..

ОҒУЛ. Онда көмәк етмәјәчәјәм!

Пауза.

ПРОФЕССОР (онун голуна кириб кәнара чәкир). Әввәлкиләр динин әлејһинәди! О вахт бахарыг... Бәлкә онлары чап еләмәк лазым олду!

ГЫЗ (бөжүк бир севинчлө сөһнөҗә дахил олур). Сузикин арвады јохду!
Буну сүбүт етмөк үчүн, сабаһ ахшам бизә елчи көндөрир!

Пауза.

Бәли! Артыг биз рәсми нишанланырыг! Ој, мама!.. (Анасыны гучаглајыр).

АРВАД. Валлаһ, бүтүн бу ишләре адамын һеч инанмағы кәлмир! Гор-хурам ки, бизә көз дәјә!

ГЫЗ (гардашына). Сузик дејир ки, сонра да бир гыз тапыб сәни нишанлајарыг!

ОГУЛ. Мән кәрәк Сијаси Бүро илә мәсләһәтләшим!
ПРОФЕССОР (тәләсик гутуларың габағына гачыб, бирини ачыр вә портфелинә банан долдурур). Онда бу да мәним ширинлијим! Бу да мәним ширинлијим!

Ишыг сөнүр.

ОН ДОГГУЗУНЧУ ШӘКИЛ

Кишинин еви. Кечанин јарысы. Киши, Арвад, Огул, Гыз.

Сөһнә јенә төмам гаранлыгдыр.

Кимсә әл фәнеринин зәиф ишыгында ештијатла вәр-кәл едир, нәјсә көтүрүр, нәјсә һараса гојур вә нәһәјәт һәмишәки кими, архасы тамашачыларә тәрәф креслода әјләшиб әл фәнеринин елә о зәиф ишыгындача гәзет охумәга башлајыр.
Көзләнилмәдән сөһнәдә ишыг јаныр.

АРВАД (көчә көјнәјиндә, әли һәлә дә ишыгјандырандады, тәәччүблө). Бу нә һәниртиди белә?

Пауза.

Кимди?

Һүркәк әддымларла креслоја јахынлашыр вә јалныз бу заман биз о «кимсә»нин Киши олдуғуну көрүрүк.

Сәнсән?

КИШИ (әјаға галхараг шашырмаш). Һә...

АРВАД (һејрәт ичиндә). Гәзет охујурсан?

КИШИ. Һә...

Пауза.

АРВАД. Аман Аллаһ!.. Сән дәли дејилсән?

КИШИ. Јох...

АРВАД. Сән јаландан өзүнү дәлилијә вурмушдун?

КИШИ (севинчәк). Һә....

АРВАД. Вај!..

КИШИ. Сән нәраһат олма! Даһа битди! Гуртарды! Бу да бир ојун иди... Әввәлчә зарафатла башладым, сонра да белә олду... Ејби јох!.. Сабаһ јенә ағыллы олачағам! Сабаһ һамајја е'лан едәчәјәм ки, даһа ағлым кәлиб башым!

АРВАД. Сабаһ?

КИШИ. Һә, сабаһ! Бағышла мәни! Сән Аллаһ, бағышла мәни! Бу да бир иш иди... Кеч кунәһымдан!..

АРВАД. Сабаһ?

КИШИ. Һә! Сабаһ!

Пауза.

АРВАД. һамајја дејәчәксән ки, даһа дәли дејилсән?
КИШИ. Һә! Анчаг сән мәни бағышла! Сән Аллаһ, бағышла мәни! Ушағлыг еләмишәм! Бундан сонра әлимдән нә кәлир, едәчәјәм ки, бир дә һеч вахт бу чүр әзаблар чәкмәјәксән! Бу күнләрдә сәнә чох әзаблар вердим! Бағышла мәни! Мән көрүрдүм ки, сән нечә сарсылмысан! Көрүрдүм ки, мәним дәлилијим сәнә нечә пис тә'сир едир! Кечәләр оту-

руб сәнилә чаванлыг чағларымызы хатырлајырдым... Кунәһкарам, чох кунәһкарам!.. Ејби јох, биз һәр шеј тәзәдән башлајарыг! Дүздү, һәјәт чәтинди, дүнја дәјишиб, инсанлар әзаб-әзијјәт ичиндәди... Анчаг ејби јох! Бундан сонра мән һәмишә сәнин гуллуғунда дурачағам! Сабаһ һәр шеј јенә әввәлкиләр кими олачаг!

АРВАД. Сабаһ?..

КИШИ. Бәли!

АРВАД. Әввәлкиләр кими?..

КИШИ. Бәли!

Пауза.

АРВАД (сарсылмыш). Јох! Јалварырам сәнә! Һеч кимә һеч нә демә!
КИШИ. Һеч нә демәјим?

АРВАД. Јох! Демә! Гој һамај елә билсин ки, дәлисән! Сән елә јахшы... елә јахшы дәлисән! Мәним әзизим! Елә бил ки, мән тәзәдән сәнә вурулмушам!

КИШИ. Тәзәдән мәнә вурулмушам?

АРВАД. Һә! Мәним әзизим! Мәним севкилим! Мәним дәли әрим!

Пауза.

КИШИ. Ахы, мән јорулмушам! Мән даһа дәли ола билмирәм!

АРВАД. Ол! Мәним әзизим!..

КИШИ (әлини синәсинә вүра-вүра јавашдан өзү өзүнү сәкитләшди-рир). Сәкит ол!.. Әсәбиләшмә!..

АРВАД. Биз кечәләр һамај јатандан сонра, сәнилә отуруб сөһбәт едәрик, дәрәләшәрик!..

КИШИ (өз-өзүнә). Сәкит ол... Сәкит ол...

АРВАД. Мәним севкилим!

КИШИ (еләчә јавашдан). Сәкит ол!.. Әсәбиләшмә!..

АРВАД. Демә! Һеч кимә демә! Мәним дәлим!

Пауза.

Јалварырам сәнә...

КИШИ (ғышгырыр). Јох! Мән даһа дәли олмаг истәмирәм! Мән нор-мал адам олмаг истәјирәм!

Огул турсик-мәјкада һөвлнак сөһнәҗә дахил олур.

ОГУЛ. Нә олуб? Бу нә сәс-күјүд?

Пауза.

АРВАД. Һеч... Ата... Ата елә билир ки... елә билир ки, гојун олуб!
Огул диггәтлә Кишијә бахыр. Арвад да јазыг-јазыг Кишијә бахыр.

Пауза.

КИШИ (гојун кими мәләјир). Мә-ә-ә!.. Мә-ә-ә!.. Мә-ә-ә!..

ГЫЗ (әјиндә пижама, көзләрини овушдура-овушдура сөһнәҗә дахил олур). Нә олуб?

ОГУЛ. Папа елә билир ки, гојунду...

ГЫЗ. Јәгин үрәји гојун әти истәјир.

КИШИ. Мә-ә-ә!.. Мә-ә-ә!..

ОГУЛ. Нәраһат олма, аначан, сәһәр тездән кедиб аларам!

АРВАД. Чох сағ ол, бала! Чох сағ ол!

ГЫЗ. Бир аз чох ал, мама Сузикин елчиләријүн дә хәрәк биширсин!
Тәкчә банан олмасын!

КИШИ (даһа да бәркдән). Мә-ә-ә!.. Мә-ә-ә!.. Мә-ә-ә!..

Ишыг сөнүр.

С О Н .

31 март 1998.

Б а к ы .